

Издава један пут на месец.

Стоји на годину: 4 фор. 80 новч.,
12 дин., 14 фран. или 5 руб.

Свеска 2.

У Бечу августа 1887.

Година I.

Претплате се шаље унутрицом, а
рукописи у плаћеном писму на:
Verlag des „Nemanja“ in Wien, III.,
Hauptstrasse 22.

РЕЧ

о животу и делима неумрлог *Вука Стефановића Караџића*, на свечаној прослави
у спомен стогодишњице рођења његова говорио у Бечу на св. Сапу (14/26. Ја-
нуара) 1887.

СИМЕУН КОЊЕВИЋ.

(Сиршетак).

III.

За правопис Вуков говораху
тадашњи учени Срби да не зна
словенски и да хоће *јошом* да
нас покатолички (пошокчи). Покрај
многих других невоља књижев-
ност је наша јако заостајала и
за то, што нам се књижевници не
могаше да погоде ни каквим сло-
вима треба да пишемо. 30 година
се око тога викало и препирало.
Свак је мислио да има право, па
ни је хтео ни један да попусти,
а кукаван народ је с тога стра-
дао и трпео. Није било доста што
нас тешка времена раздвојише на
две буквице, на словенску и ла-
тинску, него се хтело у свакој
још по неколике градити? — Кома
је год стајало до народнога на-
претка, држао се које му драге
стране, једва је чекао да се пре-
кине један пут та распра. Та сви
су по штогод добили; једни су
добили нешто хуле земаљске хва-
ле, други су добили што су се
освестили и видели истину, а сви
скупа добили смо најлепши доби-
так, што нам је народ корак на-
пред корачио. — У нас, који су
писали словенским словима, ко-
лико је било књижевника толико
и правописа. Један је само Ву-
ков кога су се више њих држали,
а осталих је било тма, нити им се
знало броја ни имена; јер се не
само не држа једнога више књижев-
ника, него ни који их градише
не држаху се своје творевине, и ако
их у једној књизи више не

Д-р Стефан витез Коњевић,
сри. прав. владики даламатински и истријски.

променише, јамачно су их неколике свога века променили. Одавно
се знало а и ласно се могло дознати; у чему се Вуков правопис
разликовао од свију других, и на кокову је темељу био издан. Али
ко је могао све противнике увекзбати! У њих је свију било главно:

само да није на Вукову. А за што?
На то није било одговора. — Дај
да видимо: на кокову је темељу
издан Вуков правопис? Као што
знамо, језик човечји јест огледало
духа човечјега, или ти онога у
човеку што чини човека да је чо-
век; правопис је пак само огле-
дало језика. Језиком казујемо оно
што мислимо, осећамо и желимо,
а писмо су људи измислили за
невољу, да њима бележе што је-
зиком казују. Писмо није ништа
друго до сурогат језика или ти
беседе човечје: какав ориџинал
онаки му и сурогат: какав језик
онако и писмо. „Није слуга бољи
(већи) од господара свога“, вели
св. јеванђеље. Ако је мане у је-
зику, нека је и у писму; за то
ће језик одговарати, а писмо је
верно свој посао свршило, како
нам је одишло глас куда по сла-
бости човечјој не можемо до-
прети; верно је службу служило,
како је глас прадеда праунуку
сачувало. По овоме право писати
значи: мртвим писменим знацима
бележити живе, говорне гласове.
За ово треба најпре сазнати све
те гласове, и колико их је, и
какви су, па за сваки глас одре-
дити по једно особито слово, ни
више ни мање. Онда ће бити нај-
бољи правопис онај, којим ће се
моћи са свим онако писати како
се говори глас по глас; а жалостан

ће бити онај којим ће се друкчије писати него што се говори;
а етимологијски правопис, по ком ће се речи само корена ради
друкчије писати него што се говори, биће никакав правопис,

— и сама мисао луда. — Вук је из тадашње азбуке избацио нека слова за наш језик непотребна, па је за шест српских гласова од давнина, увео у нову српску буквицу потребних шест слова и то пет (џ, њ, ђ, ћ, џ) из књижевних старина српских, а знак ј (*joty*) из латинице. Главно правило Вукова правописа јест: да за сваки глас треба да има у буквици по *једно* слово, па који се глас чује онај ваља и записати. Вук је опазио, да у српском језику (као и у свима словенским) од свију сугласника глас ј највише долази и највише утиче на све остале сугласнике па и самогласнике, те му је за то и намерно особити знак, што се броји у савршенство правописа његова; у осталом Вуков је правопис ближи старом словенском, него што беше онај његових противника који се оснивао на пукоме незнању и пустој самовољности. А знамо врло добро да свакога незнања то већма нестаје што већма истина сија, и свако сиђе то већма пада што већма правда јача и пристије. — Да је Вук својим простим правописом погодио праву природу, за то говори сама ствар за себе: некада је требало 3 до 4 *године* да деца, а често и одрасли, науче само *читати*; *писане* је пак већ било у више уметности, које требаше годинама изучавати, ако је ко рад био да зна што више, а не само да потпише своје име и презиме. Данас деца за 3 до 4 *месеца* науче и читати и писати, па им онда остане времена да науче и друга корисна знања. — И сами књижевници руско-словенског племена, као: Срезневски, Бо-ђански, Надеждин и др. признаше, да је Вуков правопис најбољи од свију словенских. А ми данас можемо слободно казати: да је међу свима који су писали правописе, у целој Јевропи Вук најбоље разумео шта је правопис, па што је умом разумео, оно је и делом најбоље извршио. Међу свима данашњим правописима Вуков је најсавршенији, па је за то и за српски језик најбољи. Јер је најсавршеније и најбоље оно што је онако како треба да је, што је у делу као и у мисли, што је на земљи као и на небу. У Вука је какав језик тако и писмо. А тако и треба. Осим тога најбољи је и за то, што је утврђен на тврдим законима нашег језика. Ти се закони не могуше научити ни у Шедијуса ни у Хердера ни у Јениша ни у Берихардија, нити се могуше по књигама исписати, него их је ваљало тражити у српскога народа. Вук их је од свију Срба први нашао, познао и разумео, Вук их је први почео и сам поштовати и другима их казивати, и казивао их је више од педесет година. Па који су мислили и те законе тражили, морадоше их наћи, и кад их нађоше, морадоше за Вуком пристати. Онима који вере немаху, а сами не хтедоше или не могуше да мисле, не могаше се доказати. С тога је борба за српски језик и правопис трајала пуне 54 године, од 1814.—1868., кад су укинуте и последње забране правописа, којег краја Вук не дочека. Он је 50 година једном руком радио а другом се бранио од својих противника. Најжешћи бојак био се у 30-им и 40-им годинама између Милоша Светића и Вука. Извајпре Вук беше сам, за тим пристајаше уз њега млађи нараштај, па онда доживи 1846. главну битку, у којој Светић би на том пољу поражен од Даничића расправом „*Раш за српски језик и правопис*“. Њоме би извојевана у опште главна битка између Вукове странке од напретка и старовоља, који већином беху у власти; основана је историјска школа; придобивени беху многи ученици и пристаоци. Вук изађе из борбе светла образа, као оно злато жежено кроз жестоки оган. Он виде противничко расуло и опадање, а на крају својих дана, са свога високога гледишта, као оно Мојсије, виде и *обетану земљу*, али не уђе у њу, јер умре 1864. у туђини, изван свога народа. — Као уредник буквице, Вук се може поредити са Петром Великим, св. Климентом и св. Ђирилом.

IV.

Напред смо чули како су Вукови противници за Вуково знање о језику подругљиво говорили: *да је у Тришћу учио*

филологију. — Свака нова идеја која епоху ствара, зачиње се у борди а рађа се са муњама и громовима. Нова идеја не приања одмах свакоме за срце, јер се тешко отрести старих обичаја и навика, па њу пригрлити. По томе није никакво чудо, што је Вук имао толико непријатеља, који су из зависти према слави његовој потезали против њега оно, чему се разборит човек мора смејати. Неки говораху да је Вук простак који не зна другог језика него само српски; други казиваху да Вук служи Копитара, те га овај учи томе послу. Зар је Вук за то био простак, што није учио великих школа? Бистрином свога ума докучио је после Вук све што му је било потребно, да у свом послу буде недостижан. Не прие се мудрост и наука само у школском праху под туторством учитељским, него и својим искуством у животу људском, а и читање књига није само школска привилегија. Вук је показао величину свога духа коме је стало до истине а не до тапте славе тиме, што је у својој књижевној пословању питао за савет овога или онога ученог човека. Копитар је и Давидовићу улевао исте мисли које и Вуку, али од Давидовића није могао учинити Вука, јер људе као што је Вук само векови рађају. По томе Вук није живео за свој век, него за век други; за то га његов век и није разумео, него га је прогањао. И наопако би било и по нас и по нашу књижевност, да су сви онако мерили Вукове заслуге као његови противници. Онда бисмо јамачно морали ићи к Немцима да нам отворе очи, да нам туђини кажу шта у својој двору имамо. Али хвала Богу, било је и Срба, који су са свим друкчије мислили. Јов. Суботић је у Српском Летопису за 1847. год. осветлао образ свему народу српском казав ово: „један сељанин који је само сеоске школе свршио, морао је црквено-словенски језик из књижевства српског истиснути; други сељанин који равним начином никакве велике школе учио није, имао је српски језик као књижевни утврдити, тај, управо рећи, као какву непознату земљу открити“. — Да је Вук био довољно научен за своју мисију коју је онако славно извршио, сведоче његова дела, показује поштовање и српског и страног народа, које му се указивало и новчаном помоћи и признавањем књижевне врлине више но и једноме књижевнику српскоме. И учени Француз Жан Жак Русо беше самоук, па му умотворине потресоме и преобразише свет. Али као што нестаје мрака испред светлости, тако је нестало свију клевета и потвора на Вука. Учени Јунг право је рекао: „Сви списатељи стоје пред судиштем, које нити се чега боји, нити се даје чим подмитити. Време је судија! Време нема ни пријатеља ни непријатеља. Лажна слава мора увенути, а права слава расте и цвета без престанка“.

V.

За историјске прилоге и чланке, за онај драгоцен низ дробнога бисера у *Даницама* говораху Вукови противници: да нису никакве ствари и да немају вредности. У *Даници* нам је Вук први показао постанак српскога устанка под Карађорђем и Милошем. Видели смо да је Ранке описао срп. устанак на немачком језику, са кога је преведен и на друге културне језике. Осим забавних чланака, историјских и топографских прилога за Србију, написао је Вук у *Даници* и више фило-лошких расправа, као: о постајању речи и о главним разликама руског, старог словенског и српског језика. Ове су расправе и сада од велике користи по нашу народну књижевност а особито за усавршење српског нар. језика. У свима овима расправама огледа се здрав разум, књижевна вештина и разбор правог народног књижевника. Што су у тима расправама употребљени општрији изрази, томе су узрок противници и нападачи Вукови, који су га више погрдама чистили, него су му саму ствар побијали.

VI.

Кад Вук издаде српски превод Новог Завета гракнуше његови противници као из једнога грла, да Вук са Новим За-

ветом стоји у служби римске пропаганде, да хоће *још* да нас изда Исусовима (Језовљанима) и бог свети зна шта још нису на њега потворали. Што се тиче ових потвора познато нам је, да се до данас ни један Србин није пошкочио са Вукова правописа и превода Новог Завета; а и то знамо, да баш римска католичка јерархија мрким оком гледа, кад неко „вернима“ тутка у руке св. писмо, па још на живим језицима, које она и не пушта у цркву; најзад у самом Новом Завету нема ништа особено римско-католичко, него је свака црква извела из њега своју засебну догматику, јерминевику и катихизис. — Превод библије увек је знаменит догађај у свакој књижевности, а у гдекојима је од епохалне вредности. Библија подмирује најпре потребу науке о вери. Али она је уједно и књижевност јеврејскога народа, једнога од најзнатнијих на истоку. На послетку, превод библије богати језик многим лепим речима и реченицама а шта то вреди најбоље се види, кад се сетимо, да је Шилер, пре но што ће написати свога Дон Карлоса, читао Лутеров превод библије само ради тога, да боље научи немачки језик. Вук је Нови Завет преводио по мало и дотеривао 30 година, али не дочека, да му превод Нов. Завета изиђе у Србији. Тек 1868. год. изађе у Београду „св. писмо“, и то: стари завет од Даничића а нови од Вука, и псалтир од Даничића. — Срби добише дакле св. писмо у класичном преводу двојце најбољих зналаца народнога језика. Књига ова разилази се у хиљадама примерака по свем народу нашем, па примером својим светли народу књижевничким, пречишћеним обликом језика народнога. И за чудо, она иста књижевна партија, на коју су њени противници викали, да је у служби римске пропаганде, и да је опасна православљу српскоме, учинила је више него и ко други у књижевности за познавање те вере и њезиног св. писма. Па и саме наше црквене старешине, по што се најпре толико опираху преводу св. писма на српски језик, најпосле признаше да га треба превести, преводише га и сами. Еле и ту се показа, да је Вук био и остао на путу истине.

VII.

До сад смо побројали дела, од којих би два три довољна била за сталан споменик и украс читавог једног радљивог живота; али то нису сва, која ће у српској књижевности име Вуково вечним учинити: и други списи тога одличног духа заслужују пуну пажњу и стално признање. Кашто је за безсмртност довољно и *једно* једно дело. Али у Вука се стекло и *многа и добра*. Од омањих списа споменућу само: „Житије Ђорђа Арсенијевића Емануила“, „Милош Обреновић“, „Црна Гора и Црногорци“ на немачком језику, „Правитељствујушчи Совјет“, и т. д.

Осим дела који су за живота му штампана, остало је после смрти му више дела у рукопису, што је после угледало света.

С једном родољубивом жељом леже старина Вук у гроб, а на име: хтео је да пропутује и Босну и Херцеговину, те да и тамо покупи благо народно, али му то не допусти тадашње непоуздано стање у тима крајевима.

VIII.

Вук нам је изнео драгоцену благо српскога језика из свију земаља, у којима Срби живе, и показао нам је: шта је опште српско а шта обласно, у *данашњем стању* језика. Вук је — имајући то особито својство, да је *нове мисли* знао са особитом енергијом да „гурне у обрт“ — ударио темељ, на ком се могла изидати сва духовна образованост данашњих Срба, од које је главни део те зграде Даничић извео. Даничић изучив садашње стање, вратио се у пређашњи живот језика, те је у науци о срп. језику завео *историјску школу* и *пореклу науку о језицима*. — Вук је ударио темељ народној књижевности у нас, покренуо словенску мисао у Срба: бацио је по српским срцима добро семе, из кога почеше ницати и

сазревати стотруки родови. — Ретко може ко постати књижевник, а да не изгуби много од своје народности, особито у нас Срба — и с ову и с ону страну Саве. Тога ради су нам за народну књижевност од велике потребе и од неисказане користи народне песме и друге народне умотворине. У њима већ не гледамо духа на огледало, не гледамо слике његове, него њега сама; не казује нам га други, него нам он сам збори, он се сам с нама разговара. У народним умотворинама видимо како срце народу куца, куда ли му мисли полећу, па учимо шта му ваља беседити и с које стране, ако хоћемо да нас слуша, ако хоћемо да будемо народни књижевници. Народне су умотворине семе: из тога семена треба да нам ниче књижевност; и то ће само бити права књижевност. Вук нам је тим семеном њиву посејао, он је народне умотворине сваке струке први почео купити, он их је једини најверније скупио, и најверније их свету предао. — Ово смо ваља да кадри признати, кад су и други Словени узимали Вука у томе послу за углед. Осим свега овога, наше народне умотворине имају и другу цену. Ту цену ваља најпре познати, пак ћемо онда познати и онога који нам их је од пропасти сачувао. — Вук је самим правописом много учинио пред целом Јевропом; а остале његове заслуге толико су веће од оне, колико је већа душа од тела, колико је претежније тело од одећа. — Као што је св. Сава, чији спомен сви православни Срби на данашњи дан славе, отац старе српске књижевности, тако је Вук отац новије, само што су Вукове мисли о књижевности напредније и корисније по народ, у колико је и 19-и век напреднији од 12-ога и 13-ога; Сава оснива књижевност на словенско-српском језику за књижевнике и бодаре, а Вук на чисто српском, за народ.

IX.

Ко ејечито хоће да живи, мученик је овог свијета, — рече велики песник наш, који је носио двоструку круну, и духовну и светску. А нарочито су мученици наши књижевници. Од 140 година амо, човек се мора дивити њиховом самопрегорању. Народ и по себи мален, а при том сиромашан; $\frac{9}{10}$ тежаци а $\frac{1}{10}$ сви други редови заједно; мимо то, поцепан и политички. У областима под Турском нема школа, па се књиге и не купују; у другима су забрањени сви српски списи, а у трећима је на књиге из Србије ударена велика царина, у злату.

Вук не би могао издати својих главних дела, да не беше податљивих руку кнеза Милоша и кнеза Михаила, што Вук јавно са захвалношћу признаје у предговору к IV-ој књизи нар. песама. Кнез Михаило, желећи да унапреди науку у своме народу, потпомагаше Вука и више даровитих младића српских као: Даничића, Милетића и др. У нас ни први књижевници не могу живети једино од књижевног рада, а не ће ни моћи, док се српске земље не уједине. И сад дакле, понајвише жарки патриотизам подржава књижевну радљивост.

X.

Вук Стефановић Караџић родио се на сумеђи двеју српских краљевина, Србије и Босне, у селу Тршићу а у крају Јадарском 26. октобра, дакле лицем на Митров-дан 1787., од оца Стевана Јоксимовића, тежака, и матере Јегде, којима од шесторо деце сам Вук оста у животу. Родитељи му држећи се празноверце „да вештице не једу деце са тим именом“ наденуше му име Вук. Надимак „Караџић“ узео је Вук доцније по презимену својих старих. Читати и писати учио га је неки рођак му, Јевта Савић. Не имајући мастила разумно би у води фишек праха пушчаног, те би пером писао по хартији од фишека. После се је учио још мало у Лозници и у Трноши, одакле се брзо дома врати и пасући стадо читао је некакву црквено-словенску књигу штампану у Москви. Не имајући друге књиге за читање, стане преписивати срп. песме, приче итд., које је слушао. Кад се 1804. г. Јадрани дигаше на Турке, Вук по-

стане писар у војводе Ђорђа Ђурчије, а кад овај погине од Турака који Јадар опустоше, Вук дође у Ср. Карловце и сврши основну школу живећи од своје заслуге; овде је дознао да осим часловца и псалтира има и више наука на свету. — Кад у Србији поново букне устанак, Вук пређе 1807. г. у Србију и буде писар у Јакова Ненадовића. Кад Карађорђе освоји Београд, дође и Вук оамо и постане писар државног савета. По што 1808. Аустријанац Југовић отвори у Београду вел. основ. школу, пође и одрасли Вук у њу. Разболевши се остави је после године дана. За тим је вршио још неке политичке послове. А кад Карађорђе 1813. г. остави Србију, Вук дође овамо у Беч, у туђи крај и у далеки свет. И ово место, овај град за њега би од пресуднога значаја. Овде се позна са историком и највећим филологом ондашњег времена, Словенцем Копитарем, који је био књижићар у (царској) дворској библиотеци, и у њему Вук нађе сродан дух. Копитар улије Вуку у главу ту велику мисао, да у књижевним пословима својим пркв.-слов. језик замени чистим и простим народним, да наштампа скупљене нар. песме, и да и даље купи нар. песме и нарочито речи за речник онако, како се у народу чују. О утврђењу књижевног нар. језика договарао се и са Григоријем Гершићем, Павлом Соларићем и Лукијаном Мушићем. — Ради тих послова пропутовао је различне крајеве српске, а на име: Срем, Србију, Славонију, Хрватску, Далмацију и Црну Гору.

Напред смо чули, шта је све скупио и на свет издао, куда је путовао, како је на страни примљен и одликован, и с ким је све познат био. Вук је за живота био члан више учених и домаћих и страних друштава, био је обдарен орденима и поклоница различних владалаца и српских и страних. Уживао је годишњу потпору од срп. кнежевине, од срп. пркв. општине Трстанске и од царевине руске. — Вук се овде у Бечу и оженио узев за жену ћерку неког бечког грађанина Крауза, с којом је имао 13 деце, од којих је остала у животу само кћи Вилхелмина (Мина), удовица Вукомановића, негдашњег професора у лицеју српјском.

При издавању „Речника“ много му је помогао Копитар, који је пуне три године и на снегу и на киши свако вече долазио к Вуку, да му казује шта која реч значи док је не би схватио, пак је после преводио на немачки и латински. Тада му се мало по мало родила мисао о облику речи, и њезиној граматичкој промени, и о разлици изговора по крајевима и племенима. Тако Копитарем стављен на ноге, све се више познао са својим позивом и постао у њему поуздан. Слава неумрломе Копитару, чије је име остало вечито у историји српске књижевности, за коју је он неоцењену вредност и неисказану заслугу стекао! — При издавању нар. умотворина, Нов. Завета и Речника помагао је Вуку и Даничић, чије студије у Бечу доведоше га у тесну свезу са оцем новије срп. књижевности, и са највећим данашњим словенистачарем, Миклошићем, у којих Даничић нађе сродне духове. Слава неумрломе Даничићу, који је језику правила проналазио, и који после Вука, има највећу заслугу, што Срби у словенској филологији стоје на *нивоу науке* и што се могу мерити са другим књижевностима словенским! Слава Миклошићу, који Вуком отворено благо срп-

скога језика осветли виделом, да можемо то благо видети и разумети.

Вук је у свом скровитом стану а сред своје миле и драге својте овде у Бечу књижевнишао 50 година, док га у 77-ој години живота му а 1864. по рођењу Христову 26. јануара не задеси смрт.

Кад је за младости своје дошао Вук у Беч, није ни чим привлачно пажње на се, до може бити својом природном простотом, а кад се раскрилише врата св. Ђурђевске црквнице у грчкој улици да му се чита опело, унесоше оца новије срп. књижевности, који ухвати себи места и достојања до првокњижевника српског, св. Саве, и припознања уз словенске првокњижевнике, св. Ђирила и Методија.

Данас српски народ и у колиби и у двору захвално спомиње име бесмртнога Вука, да славно живи докле је народа и његова језика.

Не бој се, дакле, народе српске! не ће те нестати са лица земље, докле будеш рађао и подизао оваких синова! Слава Вуку, Слава!

Списи по којима је овај говор састављен:
1. Рат за српски језик и правопис од Ђ. Даничића 1847.
2. Летопис Матице српске за год. 1864. Расправа од д-ра Ст. Павловића.
3. Историја српске књижевности од Ст. Новаковића.
4. Надгробна реч Ђ. Даничићу од Јов. Бошковића 1882.
5. Стражице од 30. окт. 1886. Чланак А. Сандића. И други неки списи и расправе.

Д-р Ђорђе Натосевић,
гл. надзорник школа и председник „Матице Српске“.

Д-р Стефан витез Кнежевић,
епископ далматински и истријски.
(Вади слику на стр. 25.)

Ко се одрече целог света, његова раскоштва и шаренила, те обуче црну ризу и камилавку у јеку најбујније младости, кад срце највише нагиње свету и за њим чезне и вене, да од тад у напред посвети цео свој живот у славу божју и корист милога рода, и у тој светој и узвишеној намери успе, — тај заслужује да му име одјекне у далеки крај изван уских граница отаџбине, да се с њиме упознају шири кругови, тај је достојан да га лично упознамо, у колико је то могуће овом сликом.

У овој слици приказујемо нашим поштованим читаоцима благе

црте старца архијереја, у чијим грудима куца родољубиво срце, а из ока сија љубав и пријатељство, — слику епископа далматинског и истријског, госп. Стефана витеза Кнежевића.

Епископ Стефан родио се 15. јуна 1806. г. у Оћестову близу Клина у северној Далмацији. Почетне школе учио је у Шибенику, средње и богословију у Карловцима, више науке у свеучилишту у Бечу. Рукоположен је за ђакона 1833. год. за свештеника 1835., произведен за архимандрита манастира Крке, свог пострига, 1844., и најпосле наименован и посвећен за далматинског, боко-каторског и истријског епископа 1853. год.

Стање правосл. цркве у Далмацији пре него је епископ Кнежевић ступио на владичански престо, бејаше јадно и жалосно. Његови најближи претходници стараху се, да залече ране што далматинским Србима зададе несрећна управа жлетачке републике, али покрај свега старања не могаху штаб у делу успети. Што они не постигоше, промисао бејаше намерно другом посленику на том пољу. То бејаше владика Стефан, коме сада паде у део, да продужи тек започети посао својих претшасника, да изведе потребне реформе, заменивши старе

са словенским св. писмом, и тим учинио обрт у развитуку образованости људске на северно-источном крају Јевропе.

Владимир је, као и отац му, одрастао и однегован у незнабоштву, и беше свереп човек. У почетку своје владавине држао је много жена, подизао је кинове и наређивао да им се према старинским обичајима приноси на жртву људи и деца (крвне жртве). Под његовом владом подигнут је у Кијеву големи дрвени кин „*Перун*“ са сребрном главом и златном косом и брадом: исти такав кин беше подигнут и у Новгороду на реци Волхову. У Ростову беше подигнут бог домаћих животиња, назван „*Волоз*“. Народ је, угађајући кнежевој сујети и вољи, коцком жребом своју децу и приносио их киновима на жртву. Тадашња писмена приповедају, да је једном, по повољну свршетку војне против Јатвјага, пала коцка на једно хришћанско дете у Кијеву; отац се детињи одупре и не хтеде издати свога сина старешинама градским да га закољу, а народ се с тога озлоједи, нагризе на његов дом и убије обојицу, и она и сина.

Па ипак се незнабоштво не могаше према хришћанству дуго држати, јер је грчка религија већ у деветом веку продрла у Русију, поглавито у Таврији, садашњем Криму, на чем се има захвалити грчким насеобинама а особито настајању кнегиње Олге, бабе Владимирове. Већ за владања кнеза Игорa беше у Кијеву црква св. Илије, један део кнежевих доглавника беше већ примио хришћанство, а за владања кнегиње Олге знатно се је умножио број хришћана. Како су покрштени доглавници Владимирови били веома постојани и одани пристаоци хришћанства, поколеба се Владимир у незнабоштву, и по што се саветује са својима бољарима и доглавницима, прихвати он мало по мало мисао, да пре или после прими хришћанство и да се крсти. У тој намери пошљу они (кнез и саветници му) најнаметније своје људе у знатније стране земље, да развиде: која би вера била најбоља за Русе. Изасланици посете земље и престонице мухамедовске, грчке и римске, па кад се врате дома, приповеде све што су видели и чули, а нарочито изјаве: како су неисказано очарани грчком службом у храму св. Софије у Цариграду. Тада се (988 г.) деси, да кнез Владимир удари на Грке, који живљаху на тавријском полуострву; руски кнезови отеше источни део тога полуострва и протераше одатле Козаре. Владимир опколи град Корсун (близу Севастопоља), који су становници му јуначки бранили, и заветује се, да ће се покрстити, ако му срећно пође за руком да освоји град. На скоро за тим се становници корсунски предаду, а Владимир

се помири с Грцима, и преко својих посланика испроси у грчких царева, браће Василија и Константина, њихову сестру Ану за жену, изјавивши свечано, да ће прећи и хришћанску веру и да ће се крстити. Императори грчки се веома обрадују овоме предлогу и изјави, и ни часа не почасише, него одмах пошљу своју сестру Ану и с њоме доста свештеника, те ови свечано крсте рускога кнеза Владимира, његове синове и великани (у г. 988.)

Дошав у Кијев, заповеди Владимир, да се незнабожачки жртвеници и кинови поруше. Кин Перун, у смислу његове заповести, буде за коњски реп свезан, те по што га штаповима истуку, баце га у реку Дњепар; народ не могавши се брзо одвикнути од свога поштовања према својим киновима, плакаше том приликом за својим старим светињама. Док се то догађало, ходили су хришћански свештеници по граду и проповедали хришћанство. Како се многи устезаху да приме хришћанство, заповеди Владимир становницима кијевским, да се искупе на обали реке Дњепра, где се у гомилама окупају и крсте. За тим пошље Владимир хришћанске мисионаре у друге руске градове и стане свуда градити хришћанске цркве.

У северним крајевима Русије не могаше се ласно променити вера; тако се у Новгороду побуне против кнежеве наредбе о крштењу, а војводе Владимирове угуше отпор мечем и огњем. А унутрашњи духовни отпор у обрани старих појмова, обичаја, песама и пословица против свога службенога, насилнога увођења хришћанства трајао је и доцније и нашао себи одушке до најновијег времена у расколничтву. Но опет хришћанска вера, пресађена у Русију из Византије, а проповедана благим духом православних словенских свештеника који дођоше из Грчке, Бугарске и Србије, брзо је нашла тамо родно поље и постала најјача основа јединству свију руских племена.

Кнез Владимир, ради својих заслуга за хришћанску образованост Русије, назван је *свешим*. После крштења он се са свим изменио у нарави и у животу свом, и постао благ и милостив владалац, делећи милостиње болесницима и сиромасима, а са својим доглавницима и војводама се често веселио.

Наша слика на стр. 29. представља увођење хришћанства у Русију. До године, (1888. 15. јула) навршиће се управо 900 година од тога, и по Словенство и по православље, веома знаменитог догађаја, о коме смо у 1-ој свесци овога часописа међу белешкама прозборили. У своје време, а то је после речене прославе донећемо још коју слику као и опис саме светковине.

А. М.

ПЕСМОВИР.

(Грци.)

Откуд, срце моје, устрељено птиче,
У смртном ти болу песме љубославља?
Откуд, јадне груди, тешки рањениче,
Да се *сад* у вама чила шала јавља?

По језеру благом, по сребрни' вали'
У снежаном руху холи лабуд плови;
Давно он већ једри — срећом ли се хвали —
У немој радости по таласи' ови'.

Крај румени зоре, месечевих зрака
Слободно је плив'о, слободно — ал' немо;
Поред цветног жала, мирисних ружњака
Лепри'о се мило, али опет немо.

А сад, кад му стрела у срцу се вије,
Јађаних часова у самртном броју:
Што *весео* никад запевао није,
То сад *болан* пева: прву песму своју.

Милорад Шимић.

О светогорским манастирима.

У светогорским манастирима има толико занимљивих српских споменика, да би се о томе могла читава књига написати. У низу редака што долазе, ограничећемо се на оне манастире, у којима има српских литерарних споменика. Како калуђери светогорски не допуштају, да се сви литерарни споменици истражују, и како многе од њих прикривају, можемо поуздано др-

жати, да се у светогорским манастирима налази још много занимљива блага, које се из наведених разлога не могаше обелоданити.

Манастир Хиландар.

(Види слику на стр. 33.)

Манастир Хиландар у Светој гори подигао је први српски краљ, Стефан Немања, отац св. Саве, и то као што се из ди-

плоча може видети, на развалинама једне порушене цркве. — Манастир Хиландар лежи на источној страни Свете горе и опасан је високим зидовима; удаљен је од мора само по часа и стоји на врло лепом месту, које није врло високим брдима окружено. На бреду се налазе само две ћелије, а изнутра има пет до шест ћелија, у које могу 200 калуђера стати. На источној страни зграде види се још једна висока кула, која служи за обрану против непријатељских нападаја, којима беше Света гора у пређашњим вековима врло често изложена. На северно-источној страни су на близу двоја вел. гвоздена врата. Црква стоји на сред порте; озидана је од камена и од печених опека. На цркви су четири трула (кубета) с крстовима, која су, исто као и сав кров, покривена оловом.

Црква је, заједно с олтарем, дугачка 9 хвати и 2 стопе (17·70048 мет.) а свака је капела дугачка 4 хвата (7·58592 мет.), укупно 17 хвати и 2 стопе (32·2·016 мет.) Изнутра је широка црква 5 стопи (1·5804 мет.). У цркви се виде 4 мраморна ступа; под је шарен и састављен од разноврсног мрамора. Ни у једном светогорском манастиру не може се вештије израде наћи. Особито пада у очи икона боготерере са сребрном оплатом (оквиром), која износи од прилике 1 стопу (0·31608 мет.). Из списа у сребру изрезаног види се, да је ту икону поклонно владалац и господар свију угарско-влашких земаља, војвода од Бесарабије, Матија, и жена му Јелена. У овој икони која се отвора, налази се лист хартије на ком су записана многа имена сродника реченог владарца, која калуђери о литургији у молбану спомињу. Десно од ове иконе стоји у сребрној

оплати колосална икона боготерере, за коју се по предању држи, да ју је из Јерусалима донео св. Сава, основач династије Немањића. Икона боготерере на првом ступу с лева, украшена је мноштвом од новаца Александра Македонског. У цркви се налази гробница светог Симеуна Немање, где се сваке године на Видов дан, на дан несрећне битке на пољу Косову, служи литургија у спомен и част кнезу Лазару. Осим обила светитељских икона виде се још многи ликови српских краљева и владара, који се у српској православној цркви и у српском народу као светитељи особито поштују.

На први поглед познаје се, да је манастир у различна времена мало по мало дозбијиван. Осим манастирских зграда, не далеко од великих врата манастирских, виде се развалине, за које се по предању држи, да су старог језинског порекла. Поред манастира станују многи световњаци, као: ковачи, млинари, и виноградаре. Од манастира идући к мору, води веома леп и широк возни пут, што се сматра за не малу корист, јер тако што нема ни један светогорски манастир. На том путу стоји једна маслина (улика), „маслина царева“ названа; вели се да је онде цар Душан сјахао коња, а мало даље је мали дрвен крст, где су га калуђари дочекали, кад је долазио да посети манастир Хиландар.

При мору стоји кула на четири угла, која служи за обрану, а не далеко одатле је манастир св. Василија, тик на обали морској, тако да га ударају морски валови (таласи). Са сука се улази преко дрвена моста, који је сад, у след онадања морског, сух. — Манастир св. Василија подигао је српски краљ Милутин. Он се је добро одржао, али сада у њему нико не живи. Манастир тај стоји испод Хиландара, и с његових прозора виде се острва Лемнос, Самотраки и Тасо, на којима станују Грци; на последњем острву Хиландар има свој филијал.

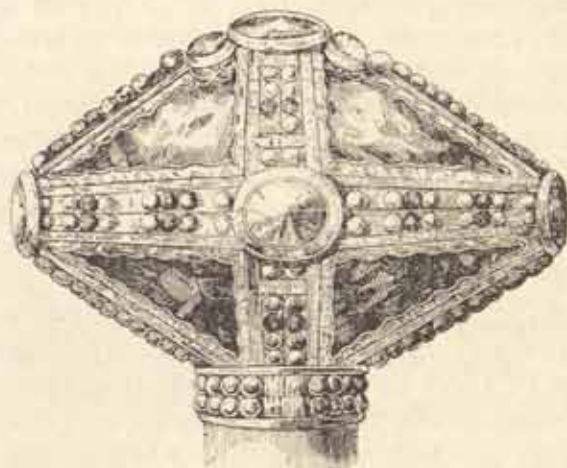
Код престола архијерејског у цркви налази се *владичански жезао (штак, пашорица) св. Саве*. На прстену жезлова могу се ове речи читати: „Овај жезао поклонил цар Алексије Комнен светому Србину Сави у знак црквена достојанства једнога владајућег настојатеља.“ Сам жезао је од абиносине окован златом и сребром, а уређен драгим камењем, бисером и коралима (мерцаном). Пуце жезлова је од црвеног камена, а толико је, као што га представља слика на овој страни под а).

Још је вредно споменути *стару свилену заставу с коцком* (види слику на овој страни под б), за коју се поуздано држи, да је од цара Душана. Дугачка је 15 стопи и 9 палача (4·97826 мет.); на оба краја је од црвене свиле а у средини је пак од зелене, и обложена је ресама (ројтама) исте боје; коцке је заковано.

У Хиландару нема уређене библиотеке. Рукописи који се тамо налазе, већином су црквене садржине и чувају се на различним местима. Између тих рукописа су најинтересантији: 1. „Хроника од створења света до Константина Великог“, саставио Ђорђе, обновио (преписао?) Лонгин на старом словенском језику, на хартији писана, фолио, година 7127. од створења света. 2. *Словенска црквена појанка на поше*, у облику четвртине; поцелана с почетка и на крају. 3. *Црквено правило (шпики) за манастир Хиландар од св. Саве и његових ученика*, у след традиције, преписано на пергаменту, у

б) Свилену заставу цара Душана у Хиландару, 15 ст. 9 пал. висока.

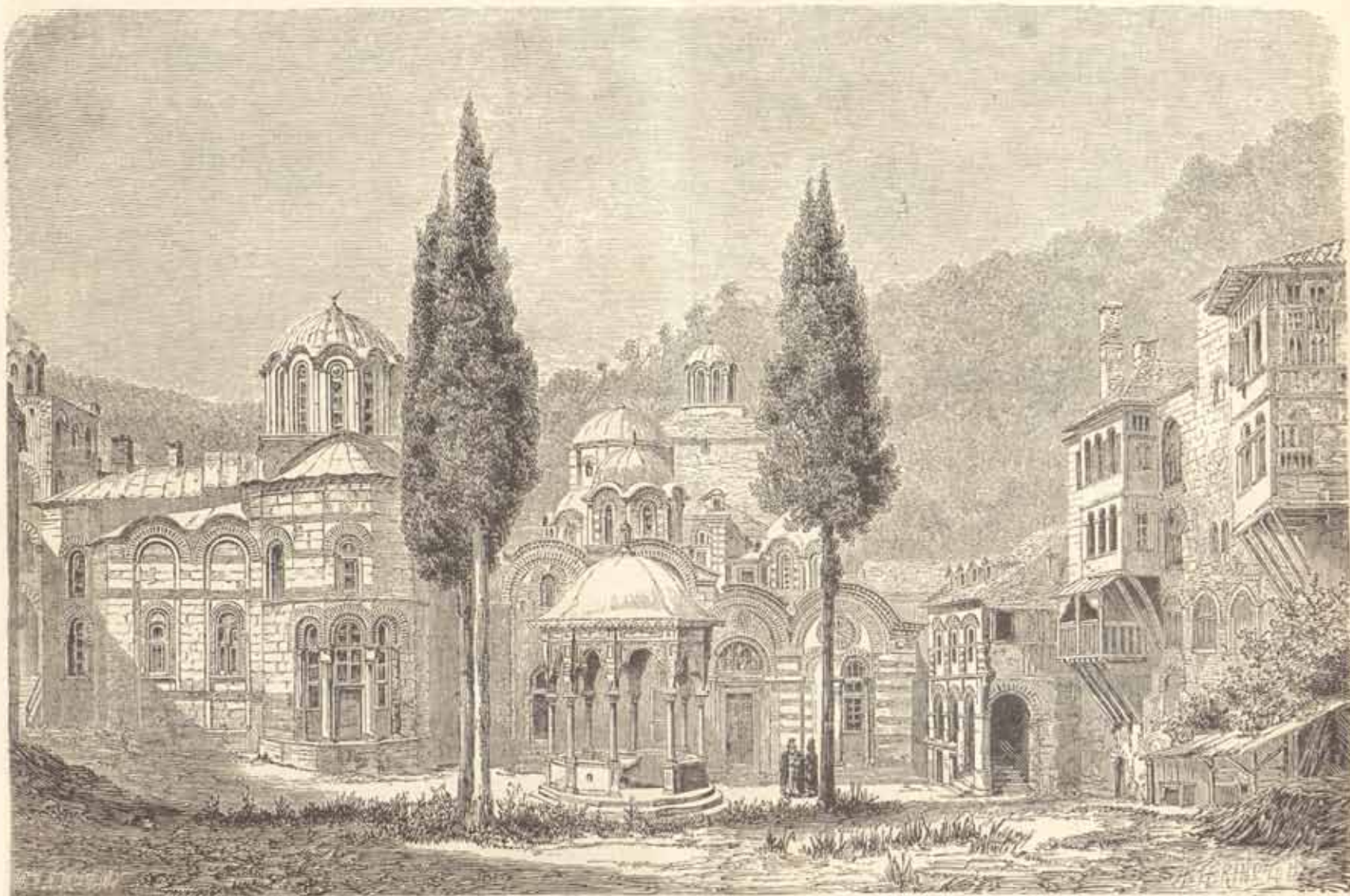
а) Пуце на архијерејском жезлу св. Саве.

облику осмине. У цркви се налази и једно јеванђеље писано на грчком језику, које се по традицији приписује светому Јовану.

Има тамо диплома и од грчких царева. На једној дипломи, писаној грчким језиком, види се српски потпис св. Саве. — Од руских диплома се налазе ове: две од цара Ивана Васиљевића, од цара Федора Ивановича, од цара Теодора Борисовића, од цара Теодора Иванова, од цара Михаила Теодоровића и цара Алексија Михайловића. — Има тамо и много добро одржаних српских диплома. За пример наводимо само преведену исправу о оснивању манастира Хиландара, на којој нема годишњег броја. Иста исправа у преводу од речи до речи гласи овако: „Најпре створи бог небо и земљу, и за тим људе. Он их благослови и даде им власт над свима својим створенима. Он учини неке царевима, друге кнезовима и владарима, да би могли његовим народом владати и бранити од свакога зла, које би могло на њих доћи. По том браћо! најмилијивији бог укрепи Грке царевима, а Угре краљевима. Он подели народе по језицима, даде им законе, према њиховим обичајима државне уредбе и владарима њихова племена и њихове вере; и постави у својој безграничној мудрости границе између њих. У својој неизмерној милости и човекољубљу даде он исто тако нашим праведницима и дедовима владу над српским земљама. И он не хтеде, да они, које он над другима подиже, за квар људи постану. Он постави мене, на светом крштењу названом Стефан Немања, великим жупаном. Ја

обнових дедовско наслеђе и утврдих га већма. Помоћу божјом и својом богом подареном мудрошћу подигох ја разорено дедовско наслеђе и прибавих још од земље на мору Лету с тврдињама; од Албаније: Пилот; а од грчких земаља Лаб с Липлањом (реком): Глбочић, Загрло, Тулевчу, Велицу и Лениницу. — По што све то помоћу божјом и својим трудом прибавих, и помоћу божјом мир и поредак свуда успоставих, одлучих се оштрили своје мишљење и образовати свој разум, и старати се и настајати за своје душевно спасење, и на коју бих страну дошао на дан страшнога суда, и као што ће ми поћи за руком, анђелски и апостолски образ, и следовати речима спаситељевим: „Понесите мој јарам на себи и научите се од мене, јер ја сам побожан и скрушена срца, а јарам је мој сносан и бреме је моје лако.“ — По другом времену не презре мој најмилостивији спаситељ моје молитве и мојих

подина Алексеја, грчкога цара, и ако (ма да) недостојан за слугу Христова, назвах се ипак Симеун монах. Благослових га оним благословом, којим је Исак благословио сина свога Јакова, да узнапредује у сваку племениту делу своје владавине, и да је привржен хришћанском миру, да се стара за цркву и њезине служитеље. Да не згреши никада пред богом и створитељем васионе. — По том, тежећи за мојим спаситељем, Исусом Христом, као што вели свето писмо: ни један пророк не беше примљен у своме отачанству, почех се кренити у своме мишљењу, да се удаљим од својих познаника и од своје деце, и да приспем на једно место, те да потражим своје спасење. Спаситељ мој не остави ни мене ни моје жеље, него се шта више зарадова покајноме грешнику. Оставих своје отачанство и дођох у Свету гору и не нађох ни камена на камену у манастиру, названом Хиландару, посвећеном наведењу

Манастир Хиландар.

жеља; као милостив давалац, награђивац и наплативац трудова, чија невинна уста говоре: „Ја не дођох ради праведника, него грешника да позovem на покајање.“ — И са мном је у своме милосерђу одлучио, те ми на један пут и изненада би јасно, и сваку част и сваку славу на овој земљи сматрах за сујету, и свака лепота и сваки дражесни изглед овога живота учини ми се као дим пролазним. Но љубав Христова споји ме све већма, ма да је не бејаш достојан. Напрасно оставих своју владавину и потражих самоћу, као што беше угодно Христу и пресветој богородици; па како он мене, грешника, учини достојним, да понесем његов свети и побожни јарам, и удостоји ме бити учесником пречасног великог и малог анђелског и апостолског образа. — По што се све таким начином зби и сврши, оставим на свом престолу и владавини добивеној од Христа, свога драгога сина Стефана, великог жупана и самодршца, зета — богом крунисаног — гос-

пресвете и преславне небеске царице, наше богородице, јер беше сав порушен. — Ја се потрудих у својој старости, а помагаше ми у томе мој син, велики жупан Стефан. Спаситељ мој удостоји ме, да будем основач ; а његове растркане делове некупих и обнових га на захтевање небеске царице и богородице. Измолех себи дарове у новцу од цара у Призрену и даровах манастиру пресвете богородице у Светој гори, и придодох јоште села: Непробиште, Момушу, Стамо, Ретивљу, Трњу, Ретивитицу, Трнован, Хочу и другу Хочу трговиште; и ту насадих два винограда, четири маслињака: један у Трнезу, други у Даншору, трећи у Голишеву, четврти у Парицама. И свакоме маслињаку придодох два посленика. Дадох још гору (шумаву) Богачу и у Влашкој: Радово, Судуство и Ђурђево, и к тому у свем 170 Влаха. Даривах од свога годишњег прихода онолико, колико могах; кобиле у Зети и 30 барила соли. А ако би који манастирски поданик или Влах побеглао или

великом журану или коме другоме, ваљало га је повратити; ако би пак који журанов поданик добегао к поданицима манастирским, ваљало га је такођер повратити. Све што сам завештао манастиру у Светој гори, не треба да потражују ни моја деца,

ни моји унуци, ни моји сродници, нити и ко други. Ако би когод ово повредио, нека му бог суди, и нека пресвета богородица о страшном суду као противница устане против њега, као и ја, грешник Симеун.“
(Продужаће се.)

БЕСАНИЦА.

Знам већ да си очи свела,
Да те санче мно крени,
Да над тобом анђо мира
Чувајућ те душом стрени.
Својим меким, мирисливим,
Крилма благим да те хлади,
Рајомирским дахом светим
Беле груди да ти кади. —
Ох, срећну те санак грли,
И дивне ти вије сневе,
Нови живот, наде нове,
Лепши данак све за лепшим
У живот те мален, зове,
Све ти прија, све ти гове. —
Хај, а мене бесаница
Немилице троши, мори,
У срцу ми лик твој мили
Посред жара љубве гори.
А та ватра света, жива,
Не да санку да целива,
Уморене очи ове,
Већ ми нујне, уплакане,
По свемиру блуде, плоче,
Твој и тамо лик тражећи. —
У даљини светлост сјаје
Руб јој краси венац цветни,
Жеља лака крила даје,
Хајде срце полет, летни!
Ено жених златних власи

Ледујају на ветарцу
Ко на мору што таласи.
Ено њена пламна ока
Што к'о муња плахо сева!
Пред ким срце дрхће, стрени,
А миљем га — оно згрева!
Чујем звуке њена гласа,
Као звон се анђеоски
Кроза етир звук таласа,
Пунав рајског неког чара,
Што с' за срце хвата тако
Неосетно и полако
Док га свега не зачара,
Да му не зна да одоли
Ни камено срце лако!..
Жељом срце окрплана
Кано муња јури, хита,
Тамо где је обасјано
А светлосћу пламеница
Ока твога — раја мога!
Без њега ми среће није,
Није санка, мира није,
Оно ј' врело још бистрије
Него суза тугованка!
Из њега се зраци роје
Заноснога, светог жара,
Уздихући мисли моје
Милованку песму ствара!
Хитај срце горе, више!

Ено драге, чуј где зове,
Радоснице сузе брише,
Што је с миља обасуше,
Па у виду сјајне зраке
Падају ми на дно душе!
Хитај срце кано стрела!..
Ал' стој, машто! Камо си ме
Ти у лету свом занела?!
Зар ту тражиш у свемиру
Међу ситним звездицама,
Што тек срца у оквиру
Сја и блиста окићено
Трепетавим сузицама?!
Где, овде је љубав чиста
У животу — кроз крв јури!
А она се у њој блиста
Кано муња зар у бури!
Па та муња, муња жива,
Што ми душом, крвљу сева,
Раздире ми живот, груди,
Сан из ока растерива,
У бесанку све подгрева
И помисли на те буди! — —

Ти сад мирно у сну слатком
Снове снујеш другог света,
Ах, а мене бесаница
— Сливајући све о теби —
У бесанку мори клета!

Јован Радивојевић Вачић.

Како је Мухамед II. освојио Цариград.

а) Како лежи Цариград.

Као стари Рим, подиже се на источном углу Тракије а на седам брежуљака, нови град, који се по свом првом основаоцу зове *Византија* (Byzanz), по свом другом основаоцу пак *Константинов град* (Constantinopol). Турци, унаказивши грчко име, зову га *Истамбул*, или још и *Исламбол*, што ће рећи *обилност*, *мноштво Ислама*. Грци га називаху и *Ангузом* (Anghusa), т. ј. цветником, Арапи пак *Фаруком* (Farruk), т. ј. делиоцем, јер је лежао а и сада лежи на сумећи двају делова земље, Јевропе и Азије. И као што Арапи називају Меку *машером градова*, тако Османлија назива главни град свога царства *машером света* (Ummed dunja) мислећи да му то лично име приличи због свога бајног и мађијског положаја.

Цариград као господар или госа двају делова земље и двају мора, као рођени освојилац и владалац азијски и јевропски, као највеће трговиште и стовариште истока и запада, царује и влада он на обе границе: са две стране опасан је или обливен морем а само с треће стране спојен је са чврстом земљом, с копном тракијским.

Према југу гледа Цариград на *Проπονт* или *Мраморско море*, а према западу или вечеру на *Хелеспонт* или *Дорданелс*, где је изобилно риба; према истоку гледа Цариград на *Восфор* (канал), који се одликује тим што се седмоструко као велика змија вијуга или кривуда, и што на свакој обали има

седам предгорја, седам токова или струја и седам супротних токова; преко или више ушћа Восфорова гледа Цариград на колебљиви и узбуркани *Понт* или *Црно море*.

На јужном ушћу Восфорову, т. ј. на маторњаку свом, криви се Восфор западно у најпространије пристаниште, у ком је на свима ветровима пуно бродова и у ком се може од сваке опасности и погибли сачувати и обезбедити. Ово се пристаниште због свога облика и ради свога природног богатства називало некада *Златни рог*. Пристаниште је једна страна, обала *Проπονта* (Мрамор. мора) је друга страна, а земни зид је трећа страна великог трокутника градског. Град је био оплаћен (обложен) с обе водене стране само простим зидом (платном) бевровова или јазова, са суха пак беше утврђен двоструким високим зидом са високим кулама или пиргама и с двојним дубоким и широким ровом или јазом. На сваком од трију углова овога трокутника беше утврђен и подигнут замак или тврдиња; око целог овога трокутника могло се је тек за три часа (сахата) обићи. На једном крају пристаништа, на врху што га с обе стране облива море, стајаше тврдиња св. Димитрија на цркви истога имена; врх тај називаше се негда *Акропол*, а данас је врх Сераја. На другом углу трокутника, на другом крају пристаништа, стајаше са свим на врху (пресрту) *Кинесмон*, амфитеатар одређен за борење са животињама, а иза њега велика палача (двор) *Влахерана* (влахеранска), коју су последњи грчки цареви особито одликовали од других; њено се име одразало и сачувало све до данас у грчком

подграђу, које је по том названо. На трећем крају градском, т. ј. на другом крају зида или платна на сухом, беше *Киклобион* или *Пентапиргисон*, т. ј. тврдиња са пет кула, која је после целом свету позната под именом *седам кула*.

6) Шта се је о Цариграду прорицало.

Увек је било правих и лажних пророка, добро срачуњених погледа у будућност и празних (ташних) прорицања; они се, вишом увиђаивошћу у унутрашњу суштественост ствари и у потребни склад узрока и последица догађајних, оснивају на разуму и на искуству као на чврстој и поузданој основи; ташта прорицања, из слене празновернице у ма какве спољашње појаве, оснивају се на празним и безначајним речима и знацима. Како су озбиљни погледи без сваке страсти, то их страсти људи не цене по заслуги и колко им приличи, него се обично изгубе и нестану без успеха и пакље; ташта прорицања, подстакнута понајвише страшћу, силно расирују страсти у одважности или у планљивости. Таке су скаске и пророчтва народна.

Све ово врло је важно за писца историје, будући то све често јасно осветљава дух времена, карактер народа, каквоћу владавина, склоп и склад догађаја. Народи, као и појединци, сами су своје среће коваачи, т. ј. они сами себи приправљају своју срећу или несрећу, будући они себи исту пророкују, ако пророчтво потиче из унутрашње снаге или слабости, које су најближи узроци срећи или несрећи. Не испуњава се оно успешно или штетно, што коме пријатељ или непријатељ рукује, него што ко сам себи у храбрости или у бојажљивости предскаже. О поља унесена пророчтва могу каткад да убрзају исход победе или кvara, али она што излазе из самога народа и из његове унутрашњости потпомажу непомерно народно напредовање или падање, и не треба их сматрати само као суделаче и узроке последњег освојења или погибли, него и већ као пређашња деловања духовног благостања или моралне низине, у след чега наступа господарство или ropство. Храброст и осећај снаге предсказује победу и освојење; слабост и малаксалост живаца пророкује пад и смрт. Жиг државе која цвета и назадује, карактер народа који побеђује и који је побеђен, огледа се верно у његовим пророчствима. Ова се изрека пуно посведочава у ономе, што су тако хришћани као и мусломани обично предсказивали о освојењу Цариграда и о судбини византијског царства, и што се верно сачувало и у грчких и у османлијских писаца историје. И једно и друго ваља саслушати као пунозначајне гласове свога времена.

Хришћанска предсказивања била су од четири врсте; она су се односила или на саму судбу престонице, или на судбу целе царевине, на судбу Палеолога или целокупног хришћанства. Под овима предсказивањима не разумеју се и она општа из писма, која се већ у напред примењују на гнев свију освојача и на поквареност свију градова, или која су иза тога на исте лако примењена места пророка, који за свако време пружају богате изреке за пређашње укорје или за допније тугованке (нарицања); које је изреке пророка Исаје, Јеремије, Језекиља и Амоса примењивао писац историје Дука на страхоте и свепости освајања. Овде ће се говорити само о посебнима. Од двају великих градских врата — капија — од *златних* кроз која су триумфатори улазили, и од *колушних врата* — проиходила је скаска, да ће Латини туда улести (продрети). Из бојазни да се ово пророчтво не испуни, зазидане обе те капије. Још је даље било предсказивано: прво, да ће непријатељ продрети у средину града и да ће становнике гонити, да ће се пак тада становници на *бичјем тргу* осврнути, па онда непријатеља храбро одбити и град задржати; друго, да ће један стрелачки народ заузети градско пристаниште и Грке истребити. Ова два пророчтва противусловила су једно другом, јер докле је ово друго предсказивало коначну пропаст, дотле је оно прво нагађало само највећу опасност; у већине становника овладао је оно пророчтво, које је објављало да ће на-

стати крај и пропаст града, царевине и царскога дома. Односно царевине говораше једно пророчтво, које се приписују Лаву Мудроме, и које се тек недавно пронашло у манастиру св. Ђорђа; пророчтво то састајало се је из две таблице подељене на пољане, од којих су на једној била поља за имена царева а на другој поља за имена патријарха. Ова поља беху испуњена именима царева и патријарха, који после Лава седеше на престолу царском и патријаршијском, а осим тога беху још само два поља празна: једно за име последњег цара а друго за име последњег патријарха. Михаило, првостолник Палеолога, запитао је једном врача (погађача): каква ће судба постићи његово царство кад пређе на његове наследнике? а ови су му на то одговорили речју *Мамали* што ништа не значи; то се протумачило тако, да ће толико његових потомака владати, колико има гласова (слова) у речи; после тога је предсказано да ће под седмим Палеологом пропаст владавина у његовој породици. Назад се је о судби свега хришћанства коме је од Турака опасност претила, проносила једна мађарска скаска, коју је после изгубљене (друге) битке на Косову (1448) Јован Корвин Хундски чуо од једнога старог човека, који је јунака Сибињанин-Јанка који је за својим поразио јадао — овако тешко: „Хришћани не ће бити пре срећни, док не би Грке са свим истребили; да се несреће и беде хришћанства сврше, потребно је да Турци разоре Цариград.“ Сва ова пророчтва, која наговешћују пропаст Грцима, предсказивали су сами Грци, јер и ову тако названу мађарску скаску меће такођер и један византинац старцу у уста. Духовно и морално растројство византијског царства, као извесни претеча политичке пропаст, објашњава како су морала произићи пророчтва из трошине зграде грчкога царства, које је почивало на ногама од земље и песка.

Осим предсказивања пророчког, одбацује коран све врачарство и сва друга гатања, а празноверину као неверство осуђује; саслушајмо сад и мусулманска пророчтва, чији писци историје примењују на ове догађаје само Мухамедову реч, коју је он у име неба као божје писмо (у корану) или као своје пророчтво у предању заиста исказао или се бар мисли да ју је он изрекао. Пророк говораше својим ученицима: „Јесте ли чули или слушали за један град, у кога је с једне стране земља (сухо) а с друге две стране море?“ — Они рекоше: Јесмо, посланиче божји!“ — За тим им рече: „Последњи час (странни суд) не ће доћи, док тај град не освоје седамдесет тисућа синова Исакових. Кад се приближите том граду, не ћете се борити оружјем, него изреком: Нема никаквог бога, до правог Бога, и Бог је велики. На то ће се зидови с једне морске стране срушити, на други пут срушиће се с друге стране, а на трећи пут нападаће зидови са сука, и ви ћете радосно у град ући.“ — А другом опет говораше пророк: „ви ћете освојити Цариград; најбољи владалац је онај који га освоји, најбоља војска његова је.“ — Ове пророкове речи одушевише његов народ. Арапе, те су седам пута пробали освојити Цариград; једном су пред зидинама његовим седам година боравили опкољавајући га, и тада су све оближње њиве обрали и сејали, и род у своју корист сабирали. Кад су Арапи по трећи пут седам година Цариград опкољавали, погинуо је заставник (барјактар) пророков, *Ејуб*, и кад му се зидане свети гроб одушевљаваху и храбраху дервини и шенци све верне.

Овака нагађања и пророчтва објављаху Грцима само несрећу и пропаст, Османлијама пак подјемчине само победу и освојење. Под овим нагађањима и предсказивањима појави се султан Мухамед II. 6. априла 1453. баш у петак по ускресу, са својом великом војском пред Цариградом. Сто тисућа коњаника стајаху иза окола (логора), сто тисућа људи на десном крилу до златне капије, педесет тисућа на левом крилу до двора влахеранскога; у средини султан са петнаест тисућа јаничара. Освајачи су имали двадесет пута више бораца, који су тисућу пута били одважнији од опкољених Грка. Грци су имали само 5973 борца; осим тога 2000 странаца и 4—500 Ђенованаца,

које је предводио Јован Лонг, из племените породице Ђустинијани-еве, посланих на две галије да последњи пут помогну изабавити град од коначне пропасти.

в) Како је Цариград на јуриш освојен.

(29. маја 1453. г.)

Прошло је већ седам недеља, од како су Турци град са суха постојано и непрекидно опкољавали, па онда почну и с мора из пристаништа. Код свију пређашњих опкољевања која се у историји спомињу, или се ударило на град, или се тек с једне стране озбиљно опседао, а Латини су га (1204. г.) заузели само од пристаништа. Сад је пак стајала непријатељска војска већ у опкоњима са суха а мриарица (вој. бродови) доплови у пристаниште тик под бедеме градске. Са суха оборе и поруше четири куле, капију св. Романа врло провале а опкоњ напуне и поравне разрушеним зидом. Тада Мухамед још једном пошље посланика цару у град, да му у смислу закона предложи и понуди мир, по коме да се својевољно преда пре него га надбје и истреби; не пристаје ли грчки цар на мир и на предају, то ће се султанов посланик као очевидац уверити: може ли се град још држати или не може. Султан пошље у град свога шурака, Исфендиароглију, која се тамо не представи

као посланик султанов него као лични доброжелатељ грчки, и посаветује их да ублаже гнев Мухамедов, те ће — ако леним предаду град — изабавити и себе и жене и децу своју од тешкога ропства, којег ће достати ако остану упорни. Грчки цар сазове војени савет, који се одлучи да одржи своју част, поштење и образ, и да се очајнички бори до последње капи крви. По том цар одговори посланику: „Он ће благодарити Богу, ако султан, као и његови старији, намерава дати мир и држати га се. Ни један освајач Цариграда није ни дуго владао ни дуго живео; нека нште трибут (харач), а нек не захтева самога града, који ће они до смрти бранити!“

У след овога одговора 24. маја одреди Мухамед у чадору да се 29. маја учини општи јуриш и са суха и с мора. Он иступи све војсковође и обрече им да смеју цео град опљачкати, за себе пак задржи само зидове и аграде да оплени. Кад им се султан на ово закуне, обрадује се цео табор. Јаничарске старешине подјемчише за своје војнике да ће победити и освојити. Гласници (чауши) објавише и обећаше онима који се први успужу на бедеме, да ће за то добити у награду имање и читаве срезове и округе (сандаке); а онима пак који би се усушили да од неизвесне смрти у след непријатељског мача бегāju, загрозише и попретише да ће од крвничке руке за цело и без сумње изгубити главу на паљу. Дервиши стану крестарити кроз табор, позивајући Мусулмане да у име пророка Мухамеда и његова заставника (барјактара) Ејуба који је пред цариградским зидинама пао, победу заставе исламове по врховима неверничке престонице.

Кад се почело смркати огласи се трубама заповест, да се све у табору осветли. На свима бродовима и чадорима светљаху жишци и машале; са обала Восфорових, са висина и са Галате, из дубине пристаништа, са целога насипа, од влахерана до златне капије, светљаху ватре пуне радости и клицања чији одсв освeтљаваше азијске обале и Скутари. Град беше са суха и из пристаништа опкољен великим ватреним полумесеком јер тако (као полумесец) изгледаше осветљена мриарица и око (табор); а целу ноћ разлегаше се вика: „Нема бога, осим *правовог Бога, а Мухамед је његов пророк! Бог је један, њему није ни један једнак.*“ Грци мишљаху у почетку да велик пожар бесни на мриарици и у логору; али чувши усклике радости и опазивши да дервиши играју, брзо се увере да се Турци већ у напред радују, што ће заиста победити Грке и освојити њихов престони град. Из града пак који беше с поља осветљен а изнутра таман, зачу се усклик туге и вика бона: „*Господе помилуј! Господе помилуј! Одвраши, Господе, своје праведне прешње од нас и избави нас из руку нашега непријатеља!*“

Грци видевши да ће Турци скоро предузети општи јуриш, на ново се распале и стану се ватрено одушевљавати за пресудну борбу која им предстоји. Оне исте ноћи када је с поља било све осветљено и у највећој радости пливало, а изнутра

све у тами јадало и кукало, Јован Лонг, Ђустинијани радио је непрекидно како би запалио све проломе, које су Турци провалили. Онамо где су Турци са свим провалили бедем на капији св. Романа, подигне он од прућа (фашина) нов заклон, иза кога се утврди у рову (јазу). У тим данима највеће невоље и очајне опасности показао се Ђустинијани много надмоћнији и претежнији од својих непријатеља и то саветом и делом, побудљивим речима и непоколебљивом одважношћу. И дану и ноћу узнемиривао је он и сметао непријатеље топовима из даљине, а кад су (непријатељи) покушавали да се успужу на бедеме, свађивао их је и обарао сам својом руком у понор и бездан. Како му Грци из злобе и зависти нису довољно помагали да подигне ваљане заклоне и одбране, ипак је он све бедеме поправно и удесно за одбрану помоћу својих храбрих другара. Султан, поштујући га и као непријатеља што је тако смео и одлучан, узвикне кад опазн све што је он подигао: „*Како сам ја хтео, да Ђустинијани мој буде!*“ Султан пробаше да задобије и поткупи златом и поклонима, али се увери да је Ђустинијани као челик чврст и светао као злато према гвозђу.

У понедељник 28. маја, кад сунце зађе, ускумеша се цео турски логор спремајући се живо за општи јуриш. Дрека из логора и из града помеша се са буком оружја и хуком труба, као кад најузбрканије море удара о брегове. Грчки цар отиде у цркву Софију, где се исповеди и причести; за тим пробави мало на обали и замоли све који су били око њега, да му опросте ако је кога увредио или по слабости човечјој коме зло нанео и учинио. Цео царски двор био је потоком горких суза.

Цариград или Константинов град.

По том цар са својим пратиоцима оседлају и ујаху коње, те пођу дуж свију бедема, да бадре страже и одушеве за дужност. Но те ноћи и без тога беше све будно на насињима и у кулама. Чим први петао занева, цар већ дође на своје обично место, на капију св. Романа.

Чим други петао запева 29. маја, на дан св. Теодосија, отпоче бој. Мухамед да би заморио Грке, пошље на осветку зоре почетнике и богаље из своје војске да они почну нападати, а језгру војске задржи да после учини јуриш. На обе се стране храбро борило, но Турци много више надаху и гњяху. Кад сване, указа се сав град од Турака опкољен, као узицом која је хоће да удави; разлегаше се незграпна ломљава од рогова, труба и таламбаса, помешана с убојном риком; Турци палише у један пут из свију топова; са свију страна стану наваљивати, тако са сува, као и с мора из пристаништа. Јуриш је два часа беснео а Турци још никако да напредују. Чауши

стајаху иза турских војника, терајући их гвозденим бичевима и волујским жилама напред. Сам султан им је час ласкао, час претио својом гвозденом топузином (буздованом). Са кула је летело камење, које је нападаче обављивало. Са бедема од морске стране сукала је грчка ватра у море, где је још горела; лестве за лествама ломиле, танад се о танад разбијашу, прна пушчана пара покриваше и град и сунце. Теофило Палеолог, и Димитрије Кантакузен одбијашу настрљиве нападаче; цар сеђаше на коњу и одушевљаваше своје војнике и речју и делом. Тада погоди буле (тане) или стрела Ђустинијана те га рани у руку или ногу, или у обоје; Ђустинијани замоли цара да издржи на своме месту, јер он мора за часак на лађу да завије своју рану. Цар га опомињаше да и не гледа на рану, јер је врло лака била. Но Ђустинијани се не даде одвратити да остане, него пође на лађу.

„Куда? Куда?“ питаху га цар, а Ђустинијани одговори: „онамо, куда сам Бог отвора Турцима пут;“ и умакне у Галату заборављајући прошлу славу и не помињајући на будућу поругу и срамоту. Кад се он удаљи од војске, многи се војници уплаше, а Саган-паша, који осети и примети да су се опкољени збунили и уплашили, на ново распали своје јаничаре. Један као див големи јаничар, по имену Хасан из Улубада, држећи левом руком штит над главом, у десној руци сабљу, успуже се на бедем са тридесет другара. Опкољеницих стрелама и камењем храбро одбијашу; осамнаест се јаничара одмах стропошташе; нота судба снађе остале, које је Хасан храбрио и одушевљавао да иду за њим. Најзад и самог Хасана згоди камен, те паде на земљу, одакле се опет тек у пола исправи; но како се није могао на ногама држати, клечао је на коленима држећи над главом штит, док му и он од силесије камења не испале из руке, те он од толиких стрела подлегне, погине. Турци су највећма наваљивали на капију св. Романа, која се је врло јуначки бранила и држала; но међу

тим продру Турци на другом месту у град, и то баш кроз колутну капију која је била зазидана јер је пророштво предсказало да ће непријатељ кроз њу продрети; цар је у очи битке био заповедио да се та зазидана капија отвори, те да кроз њу излете Грци, а непријатељ да их не примети. Тада пуче глас и стаде све одјекивати на капији св. Романа од пристаништа, да је град већ заузет, а проређена и прорешетана војска у редовима око цара на ново се уплаши и устрави. Истина бог, Теофило Палеолог, Шпањолац дон Франциско Толедо и Јован Далматинац показаше и учинише чудеса од јунаштва и храбрости; али цар виде, да ће бити узалудан сваки даљи отпор према грдном надмоћству непријатељском, који већ продирашу у град. „Ја волијем умрети, него ли живети“, повиче цар, и стаде се нападачима излагати; а кад виде да су га његови војници оставили и побегли, изговори гласно ове врло тужне и очајничке речи: „Зар нема ни једног хришћанина,

који ће ми скинути (одсећи) главу!“ Тек што ово изрече, а два Турчина с мачевима у рукама, један у лице а други с леђа замахнуше и посекоше цара, који од тога паде као непознат и с другима побијенима мртвима измешан, седми Палеолог, Константин, последњи грчки цар, бранећи бедеме престонице коју је саградио Константин I, и наменио јој да буде главни град византијског царства, које је тисућу година постојало, од како га је он основао. Турци нагну сад у град са сува кроз карзијску капију преко читавог бедема од побијених, који нацунуше и ровове и проломе, свуда на сабљама разноврсећи и секући војнике који бегашу са бедема, мислећи да је грчка посада у граду много већа и јача, него што је заиста била. Тако падоше једно две тисуће, док нису Турци добро сазнали да су Грци посве слаби и сасма немоћни, те онда зауставише даљи покољ. Све је бежало к пристаништу; кад пак стражари на градским капијама

Црква св. Софије.

виде да је толика множина навалила и кад сазнаду за што беже, заклају капије и баце кључеве преко бедема, из празноверице у старо пророштво које је предсказало, да ће Турци продрети у средину града, на биџи трг, и да ће их становници цариградски тек оданде одбити и отерати.

Сада поврви народ гомилама од пристаништа к великој цркви св. Софије. Људи, жене, старци, деца, калуђери и калуђерице — сви ови опет из празноверице у пророштво које се је пре много година одомаћило и уобичајило, и које је предсказивало, да ће — чим Турци доспеју до ступа Константина Великога — сићи с неба анђео и да ће једном убогом и ниском човеку који ће тада седети на ступу, предати замахнут мач говорећи: „Узми овај мач и освети народ божји! — За тим би Турци одмах стали бежати а Грци би их вијали, да их не би протерали само из града и из целе Мале Азије, него би их гонили до границе персијске. Тако врвљаше множина народа к св. Софији, и за кратко време се напуну и препуну пространа

црква са свима премовима, припратима и просторницама људима, који се надаху да ће при закључаним вратима спасти свој живот у њој. Дотле је црква св. Софије, због призивеног сједињења (хенотикона) источне цркве са западном, дуго стајала празна и пуста као хајдучка пећина, јер православни хришћани не хтедоше је похађати, а сад беше дунком пуна света, који ће Турци за мало заробити и опљачкати.

Писац историје, Дука вели изречно: „*Да је у том тренутку заиста сишао с неба анђео, и да им је објавио: пристаните на сједињење са западном црквом, те ћу истребити непријатеље из града; — они (Грци) не би пристали да се сједине са западном црквом, него би се радије предомислили Турцима, само да не приме римску цркву.*“

Турци развале закључана врата секирама и буздованима, и уплашени народ, као жртве — паљенице, одведоше у ропство. Људе повежу ужетима све пар по пар, жене тако исто њиховим појасовима, не гледајући на њихову старост и стање; архимандрит са својим подворником, госпођа са својом слугињом, нежна калуђерица с калуђером, не на њихово уживање, него да се лупежи тако наслађавају. Од целе цркве поста страшно грдило. Украсе са икона опљачкају а иконе разлупају, златне и сребрне утвари покраду, свештеничке одежде употребе као абајлије (цапраге), распеће обнове и натакну на њ јаничарску капу, те га с подсмехом и поругом тамо-амо ношаху. У олтарима су јели или своје коње хранили, или су шта више дечаке и девојке тамо срамотили.

Међу тим су Грци од пристаништа још држали бедеме, на које Турци с оне стране нису навалили; они осташе на својим местима, док им не дођоше за леђа Турци, који су већ око два часа опљачкали град. Тада и они с поља учине јуриш и на канице пристаништа улегу победоносно у град. Грчкога војводу, *Луку Ношара* ухвати Турци или на путу кад је бежао дома, или у кући, а *Урхан*, унук Сулејманов, с којим су Грци изашли Мухамеда као с престоним супарником (такмацем), стропошта се радије са врха куле, а не хтеде се Османлијама предати жив у руке.

Овако је пао Турцима у руке седмоимени град на седам брежуљака и са седам тврђица, *стара Византија, Антонијина, нови Рим, Констанцинов град, сумећа земљиних делова, обилност Ислама, мањи светски, тисућу стотина* и пете године од како је проширен и основан под Константином I., а под једанаестим и последњим, двадесет и деветог маја 1453-ће године, у 29-ој, од скога постанка, опсади која је трајала 53 дана и то од 6. априла до 29. маја 1453. год.

Цариград су опкољавали до сада: три пут Јелини (под Павзанијем, Алкивијадом, Лавом, војсковођом Филипа Македонског), три пут римски цареви (под Севером, Максимом и Константином), два пут византијски побуњеници (Тома и Ториније), два пут византијски цареви (Алексије Комен и Михаило Палеолог), два пут цар бугарски, једном Хозроје персијски, једном хан аварски, једном деснот словенски, једном Руси (под Асколдом и Диром), једном Латини (под дуждом Дандолом), седам пута Арапи, пет пута Турци, — а приликом пете турске опсаде, то што је пређе био седам пута освајан (Павзаније, Алкивијад, Север, Константин, Алексије, Дандола и Михаило Палеолог), осми пут под седмим Палеологом, освојио га је Мухамед II. седми османлија.

Овај последњи удес са Цариградом догодио се с тога, што су и становници и владаци грчки ослабили и попустили умно и морално; што је већ првенац из куће Палеологове тражио уточишта и помоћи против своје отаџбине на двору турскога владатеља над Малом Азијом, и што су његови наследници служили код порте султанове, као војници турски под изаџом, и што су у његово име освајали грчке градове. То је била освета и ударје за турску помоћ, а награда што су служили порту.

У свесни што долази донећемо слику, како је Мухамед свечано ушао у Цариград уз опис почетка његове владавине над освојеном Византијом.

(Сарниће се).

О Пероју, српској насеобини у Истрији.

(Види слику на стр. 40.)

Северно од Фазане (итал. Fasana), приморског града на западној обали истријског полуострва, лежи мало српско православно село Перој, права оаза у мору туђинштине. Црквена кула, коју путник види с мора у даљини, кад је стигао на лађи под Фазану, обележава место пребивања ове једине српске православне општине у Истрији.

Перојци су на данашњем огњишту своје српске насеобине. Њихове претке отхранила је лонна Црна гора. Тамо дакле међу поноситим оним стењем, тим љивотом српске независности и слободе, њихова је колевка. Кад се доселише у Истрију, било их је на број 67 душа у 15 породица. То се десило првих година прве половине XVII. века. Уске границе малене Црне горе, и кршевито земљиште које не могаше подмиривати свију потреба јуначке деце своје, бејаху узроком, те би се од времена на време по више пригорских породица иселиле у туђе земље. Поред тога, на то их примораваше сила турска, која се бејаше зарекла, да претвори у пепео гнездо Неманића. Обично су се иселавали у оближње земље, које тада стајаху под влашћу млетачке републике. Млечићи их примаху радо и драговољно, које из признања за војничке заслуге, што им указаше Пригорци у ратовима против Турака, које пак с тога што потребовашу у својим земљама страних насеобина. У XVI. веку сва Истрија бејаше опустела. Куга и друге заразне болештине бејаху утаманиле мал' да не све њезино становништво. С тога се побрине млетачка влада, да на ново насели опустела места. Тако између осталих насеобина дођоше г. 1580 што-шта 50 грчких православних породица из Кандије, Ђипра и Пуље из Италије, и настанише се у Пуљу (Поли) у Истрији, данашњој војеној луци наше монархије. Одмах по своје доласку, грчка ова насеобина конституише се у црквену општину, и с допуштењем млетачке владе подигне о свом трошку богомољу у част св. Николе, на рушевинама неке римске цркве. Осим куће крај цркве за стан свештеника, имађаше још једну повећу зграду, братску кућу. Али од ове грчке насеобине данас нема ни трага ни гласа. Живећи међу туђинцима и по вери и по народности, у течају времена сва се поримокатолички и понталијани. При крају прошлога века не оста у Поли ни једне грчке православне душе. Њихова црква са црквеним имањем пређе у руке наших Перојаца, који се на срећу бејаху близу настанили, иначе би полска грчка црква са црквеним имањем била прешла у туђе руке, у руке римског свештенства или у државне.

Кад поменуте пригорске породице дођоше у Перој (итал. Pedrolli), нађоше земљиште, на коме су се имале настанили, запуштено и необрађено, кршевито и драчевито. Влада млетачка уступи им га под неким погодбама, на које они приставили, лате се својски посла да га обраде и тим своје благостање унапреде, што им на брзо и пође са руком, хвала буди њиховој неуморној радљивости. Обрађујући земљиште, стараху се уједно, да поправе старе опустеле куће пређашњих римских католичких становника, од којих затекше у доба свога доласка још неколико породица са 4 цркве и једним свештеником, од кога имадоше да претрпе многе беде и невоље. Овај настајаше свима силама, да нове досељенике одроди од њихове вере, и да их приведе у крило римске цркве. Али Перојци, верни своје православи, чуваху га као најсветију амајлију против свију нападаја. Хтели су остати Срби и у новоме крају. Српски обичај и понос не допушташе им, да изневере Савиних аманета, који се сроднише са Србином душом и дубоко у срце уцепише кроз дуге векове небројних патњи. С почетка, не имајући своје цркве

у месту, бејаху потчињени духовној бризи грчког православног свештеника у Поли, и то под том погодбом, да овај не сме долазити у Перој и показивати се јавно у црквеној одећи. Така бејаше триљивост млетачке републике, која стајаше у служби римског првосвештеника и његових покорних слугу. Али покрај све те забране, долазио би он по каткад у Перој, која лежи од Поле 7 миља, те своје верне скупљао на молитву у приватној собици, као што то чинише стари хришћани, да избегну пакост и бес незнабожаца римске царевине. Међу тим морали су плаћати *арвине* (*primitiae*) месном латинском свештенику, да тобоже награде неправду коју им чинише, — неправду коју дотле тераше, да им није давао ни гробља за упокој, покрај латинскога. За сироте Перојце бејаше тешко и несносно тако стање. У својој великој невољи обраћали су се с молбом млетачком сенату, да им допусти издржавати у месту свога свештеника, јер им трудно бејашо ради даљине одлазити у Полу, али сва мољакња остадоше безуспешна. Хтело се по што по то, да се отуђе од своје вере. Тек год. 1787. допусте им, да издржавају у селу о свом трошку Србина свештеника. То бејаше за њих велика добит. Иза дуге ноћи триљена, као да им од једном сину сунце лепших дана. Сад одлучише подигнути и своју цркву у месту. За то купише једну од месних латинских цркава од фазанске општине, те је на брзу руку о свом трошку претворе у православну богомољу у част св. Спиридуна. При том се заверише, да у напред не ће плаћати првина римском свештенику, које је дотле на неправди од њих вукао, што их уведе у дугу судбену парницу, која се на послетку сврши у њихову корист, јер бејаху међу тим ишчезли римски католици у Пероју, а млетачкој републици последњи одзвонио. У новије време украсише лепше своју цркву, подигав уза њу год. 1858. и звоник, које својим прилозима, које прилозима богатијих православних грађана и трговаца из Трста, Ријеке, Беча и др. То исто учинише и са својом матером црквом у Поли.

С православљем очување Перојци и друга обележја српске народности, што им служи на част и понос. Сећајући се од куда су, не могуће заборавити прадедовских предања, потонувши у море туђинштине. Српског језика не замењују с италијанским, ма да и овај говоре. Од год. 1840. имају своју школу, у којој буде свест у свом подмлатку о српској народности. Лени су им обичаји о крсном имену, о свадби и о другим приликама у њиховом народном животу, задахнути неком

особитом скромношћу и побожношћу, — тим леним моралним врлинама, које красе сваког Перојца. Женскиње је задржало у главноме све до данас старинско одело, докле се мушкарци одевају као и остали Истријанци. У прва времена носили и ови црногорско рухо са знацима црногорског јунаштва: пушке за појасом, јатаган и остало, а старешина сеоски сабљу, кога зваху *кнезом*, *жупаном*, и у доба, док Перој спадаше под политичку општину полску, пресуђиваше са других 12 сељака сеоске мање размирице. У последње време допуштено им је, да сачињавају за себе независну општину, само што неке послове подносе полској општини.

Овде не можемо, а да с радошћу не споменемо и истакнемо, како Србин уме да буде Србин ма где био. За то су најбољи доказ наши честити Перојци. Два су века, од како се њихови прѣци расташе од своје јуначке браће Црногораца, и дођоше у туђу земљу међу стране народе и по вери и по народности, па ипак се не одродише њихови нитомци од својих светиња, ма да им не бејаху повољни услови у новој постојбини за гајење народних особина. Слава им! Србин се не да лако прелити у туђу народност.

Него жалити је што их по броју нема више. Рекао бих, да у последње доба опадају бројно. Биће их сада свега око 200 душа, а зна се да их је негда било до 300. Шта је томе узрок, не бисмо знали право казати. Ваља да ће бити то, што склапају бракове једино између себе. Тим се крв срођује, што проузрокује, да се једно родотворност у деци смањује, а друго и они што се роде, нису по своме телесном саставу дуга века. Тај недостатак у брачном удружењу, који је иначе веома штетан у многим обзирима, могли би избећи, кад би увећали своју насеобину са прав. Србима из Далмације или из Боке которске. Што имају пространог земљишта у својој општини, на коме би поред њих могле живети још многе породице, иде им у томе на руку. При томе би се нашло ваља да пријатеља и родољуба, који би их у делу помогли. Грехота да опадају бројем, а имају све услове за живљење. Српству није на одмет ни један члан, ма где он живео и налазио се. Радоваће се сваки брат Србин, ако уз похвалу, којом мора да окити Србе Перојце што се очување као такви далеко од остале браће узмогне придружити радостан глас, да и бројно напредују и расту

А. Г. П.

МУШКА СУЗА.

(Грип.)

Плакат' си ме вид'ла, момо? —
Видиш, женска суза чиста,
То је роса с неба плава,
Што на цвећу дивно блиста.

Ил' је поноћ исплакала,
Ил' осмејак ведре зоре,
Роса удиљ цветак крени,
Главцу му диже горе.

А мушка је суза, селе,
Бесцен-смола са истока:
У срцу се тајом крије,
Не видиш јој бистра тока.

Проби кору — груди сназне,
Сред срца га удри жива:
Тај ће истом боно дрво
Златне сузе да пролива.

Усахнуће врело мајде,
А дрво ће још да траје,
Праматеља здрављат' млада,
Али рана — та остаје.

Па сећај се, селе, тога
Источњака-рањеника:
Опомен' се и човека,
Кога виде плачна лика.

Милорад Шимић.

Сапљивање мртаваца — нов начин сахрањивања.¹⁾

Код свију народа владао је, а влада још и данас обичај, да сахрањују своје мртве најсвечаније. Начин сахрањивања

беше у различита времена и код разних народа различит. Тако н. пр. Татари закопаваху своје мртве у земљу и подизаху над њиховим гробовима читаве брежуљке од земље, као обележје, где им мртви почивају. Ти брежуљци, који се још и данас налазе, зову се: *кургани*, *могиле*. Индојевропски народи сахрањују своје мртве закопавајући их такође у земљу. Стари Словени сагореваху испрва лешиње поред гора и река, а доцније су их закопавали у земљу. Тај исти обичај владао је у прастара времена и код семитских народа, али доцније осталише

¹⁾ Дела којима се писац при писању овога чланка задужио: *Ullersberger: Urne und Grab; Wittmeyer: Leichenverbrennung; Scholl: Begraben oder verbrennen; Kichenmeister: Leichenverbrennung; Weymann: Ercolani: Leichenbestattung; Adler: Leichenverbrennung; Felix dell' Acqua: Studie über die Verbrennung der Leiche; Schmitz: Chemie, angewendet auf die Oekonomie und Gesundheitslehre; Schütz: Leichenverbrennung. Нарочито пак Dr. Creus: Leichenverbrennung und Leichenbeerdigung.*

и они овај начин сахрањивања, и закопаваше лешине у земљу, или их полагаху у гробнице, које беху у стени издубљене. — Стари Мисирци и Вавилоњани балзамовали су своје мртве, и остављаху их у пирамидама на очување. — Индијски и неки дивљи народи Африке сагоревају своје мртве, а неки део персијског народа и већина америчких Индијанаца, као и још неки дивљи народи америчких и аустралијских острва, остављају лешине својих мртвих на површину земљину, догод се ове утицајем разних климатолошких одношаја не распаду, не иструну, или док их птице грабљивице и друга зверад не разнесу.

Од свију тих начина сахрањивања, одржаше се до данас у главном два: *сахрањивање у земљу*, код највећег дела свију народа, и *спаљивање* које се још врши у неких Индијанаца у околини Хималаја (планине у Азији). Али овај последњи начин сахрањивања све се више губи, и у најновије време почеше и Индијци да уклањају своје мртве у земљу.

Но у новије доба појавио се у образованој Јевропи снажан покрет, који је ставио себи за задатак: да уведе спаљивање као једини начин сахрањивања, трдећи да досадашњи начин не одговара ни захтевима економјским нити пак хигијенским. Први покушај у том погледу учињен је још за времена велике француске револуције. Године 1797. изишао је закон који наређује, да све лешине ваља спаљивати. Но на скоро за тим дође Наполеон I. на француски престо, па како он није био за нов закон, то се исти брзо и заборави. Од тога доба, па скоро до половине нашега столећа, прешла је та новина већ у заборав, док је опет 1849. године Грим не изнесе на видело. Те године преда он читаву систему спаљивања берлинској научној академији, но ова је одбаци. Двадесет година доцније видимо пов и врло снажан покрет за спаљивање. У свима већим градовима постедоше „друштва за спаљивање“, тако у Лондону, Паризу, Бечу, Цириху, Бреслави, Берлину, Липсику, Милану, Готи и т. д., која себи ставише за задатак, да пропагандишу за тај нов начин сахрањивања. Долазило је већ више пута и до скупова. Постадоше пећи у Милану и у Готи, где су и разни огледи са спаљивањем чинени. Али поред свега толиког напора, ствар та врло лагано напредује, и где су је год парламенту упутили, свуда беше одбачена.

Тај живи покрет у једно те исто време појавио се у Француској, Енглеској и Немачкој. Држимо да не ће бити на одмет ако упознамо ериску читалачку публику са том новом системом, а уједно и да испитамо: какви су узроци то били, који су тај покрет проузроковали? Како стојимо са њиховом јачином? Да ли они занета потеклоше из чистог уверења или само из неке спекулације?

Број наведених разлога против старог начина сахрањивања, врло је велик. Али се ипак дају поделити на две повеће групе: разлози са економског гледишта и разлози са гледишта здравственог (хигијенског). Осим тога навођени су разлози естетички и етички, но ти су махом тако смешни, да не вреди о њима ни речи тронити.

I.

Као један разлог који треба да говори у прилог сагоревању, јест тај, што земља на којој се гробља налазе, остаје

необрађена, те тако никакве користи не доноси. Кад додамо томе још и трошкове око уређења гробља, за зидање цркава на гробљу и т. д., онда ћемо, по тврђењу пријатеља спаљивања, добити повећу своту, која не носи никаква прихода, него је шта више — просто избачена. Даље, она тела која се налазе у лешини и која се могу употребити за ђубрење поља, леже у гробљима нагомилана, а никоме не приносе добити. Тиме се труде присталице сагоревања да објасне и неродност појединих крајева. Све то при спаљивању не бива. Да видимо да ли то баш све тако стоји, као што се тврди, а резултат до којег будемо дошли, нека нам служи за мерило, колико се таким сличним тврдњама и наводима може и сме веровати. — Испоредићемо за то с једне стране издатке, које гробље изискује, а с друге стране трошак око подизања пећи за спаљивање, гориво, судове за сахрану пепела и т. д.

У белгијском листу „Gazette de Bruxelles“ изишао је године 1870. чланак који тврди: да гробља у Белгији заузимају простор од 7500 хектара, који се дакле не обрађује, и отуда сноси становништво штету, која не износи ни мање ни више, него маленкоост од 30—40 милијуна франака (динара). На скоро за тим изађе други чланак у „Revue catholique“ где је Fleury на основи грунтове статистике израчунао, да гробља

у Белгији заузимају простор од 750 хектара у вредности од 4 милијуна франака, а уједно је и доказао, да је писац поменутог чланка само „од ока“ рачунао, и наравно нашао број, који никако не одговара истини. Кад горњу своту поделимо са бројем становника Белгије (5,200.000), онда добивамо да свака глава троши годишње на одржавање гробља нешто мање од једног франка. Dr. Creus је израчунао, да сваки становник Швајцарске плаћа годишње за гробље нешто више од 12 новчића, т. ј. толико износи штета, коју народ сноси од гробља. Кад упоредимо овај последњи број са напред реченим, видимо у колико стоји тврдња: да гробља наносе народу

Перој, орпска насеобина у Истрији.

гдиу новчану штету! Шта би изред сам рекао, кад бисмо му те своте на видик изнели? Зар и ту да увлачимо питање, које и онако на жалост сваки дан слушамо: какву корист имам од тога? Колико ће ми то донети? Где има јевтинијег начина сахрањивања, него оно неколико стопа хладне земље, које покојницима као вечито боравиште одређујемо, и скроман споменик, који нам казује: ко ту борави вечити санак?

Да видимо шта стаје спаљивање. Најпростији начин спаљивања био би: спаљивање на отвореном месту, на гломачи, као што то Индијци чине. Но тај начин не препоручују ни сами пријатељи спаљивања, и то из узрока, који ће свако лако погодити. Други начин сагоревања је: сагоревање у нарочитим пећима, које се греју угљеном или светлећим гасом. По томе би свако мање место ваљало да има своју пећ за сагоревање, или би лешине ваљало слати у који већи град, где се налази средште за сагоревање. Али је то тако рећи немогућно спровести.

Као што се у своје време писало, пећ која се употребљавала за спаљивање лешине некога Келера у Милану, стала је 600.000 франака. У новије доба начинио је Сименс пећ, која стоји само 20.000 франака, а неки опет тврде, да има још и јевтинијих

Ако узмемо да пећ стоји само 5000 франака, то је Dr. Creus израчунао, да би, кад би се у свима општинама Шпанолске по једна таква пећ саградила, стало ни мање ни више, него маленкост од само 38 милијуна франака. Заста врло велика свота! Али ту није узето ни гориво, ни плаћа за људе који око пећи раде и т. д.; кад би се још и то додало, онда би се горња свота куд и камо увећала. — До душе, приврженици сагоревања говоре: да не треба одмах свуда пећи саградити, већ прво по већим средиштима, па онда по мањим градовима и трговиштима. Овде нам се и нехотице намеће питање: кад је тај нов начин сахрањивања тако добар и спасоносан, те га не могу доста да препоруче, за што се не би свуда од једанпут увео? Ако је добар и користан, треба га свуда увести, буде ли рђав, ваља га забацити.

Сагоревање би требало, као на нај јевтинији начин, да се предузме светлећим гасом. Ако то стоји, онда би се та реформа могла само у оним градовима спровести, где има творница (фабрика) гаса; где их пак нема, тамо би се морале подићи, што је опет са трошковима скопчано. А баш где их и има, било би опет издатака, јер би се фабрикама морало за гас плаћати. Дакле опет издатак за издатком, па где остаје онда штедња те новине?

Кад би се у Мадриду, где по Dr. Creus-у сваки дан једно на друго 40 особа умиру, увело сагоревање, и узевши да сагоревање једне лешине траје два сахата, то се на дан у једној пећи не би могло више од шест лешина сагорети, и тако би било потребно седам пећи. Свака би имала своје особље, што би опет извесну своту стало. То би особље ваљало удвојити, ако бисмо ради били да пећи и дању и ноћу раде, те да би се број њихов на половину смањно. Додамо ли томе издатке за гориво, за оправку пећи и зграда, и т. д., добили бисмо приличну своту. Али још нисмо готови! Морали бисмо имати бар једну пећ у готовини (резерви), која би, у случају да се једна поквари, њезнино место заузела, те да би се могао прописан број лешина спасити. Кад узмемо, да у случају заразних болестиња којом приликом број самртника веома порасте, морамо још неколико пећи подићи, онда видимо како стојимо са штедњом тог новог начина сахрањивања.

Ако се пенео лешина, као што су неки предлагали, употребити за ђубрење поља, онда би се наравно издаци продавањем људскога пепела у неколико покрили. Али ако пенео хоћемо да сачувамо, то нам се опет нови издаци указују, јер ваљало би нам зидати средишта за очување судова, у којима се пенео налази. Неки су израчунали, да би такве зграде за сарамерно кратко време онолико простора заузеле, колико данас гробља заузимају. — Ти би издаци отпали, кад би се судови пепела (урне) давали појединим породицама на сачување. О тој теми чиниене су и поетичке рефлексије. Тако је један, поетским духом напојени приврженик нове методе, предлагао, да се пенео тела може у саксијама поменати са земљом, у њу семе усадити, те бисмо тако имали прилике да видимо, да омиришемо, да окусимо симболички милог нам покојника у виду

лишћа и цвета, у виду цветног мириса, у виду рода. Одиста врло поетичка замисао!

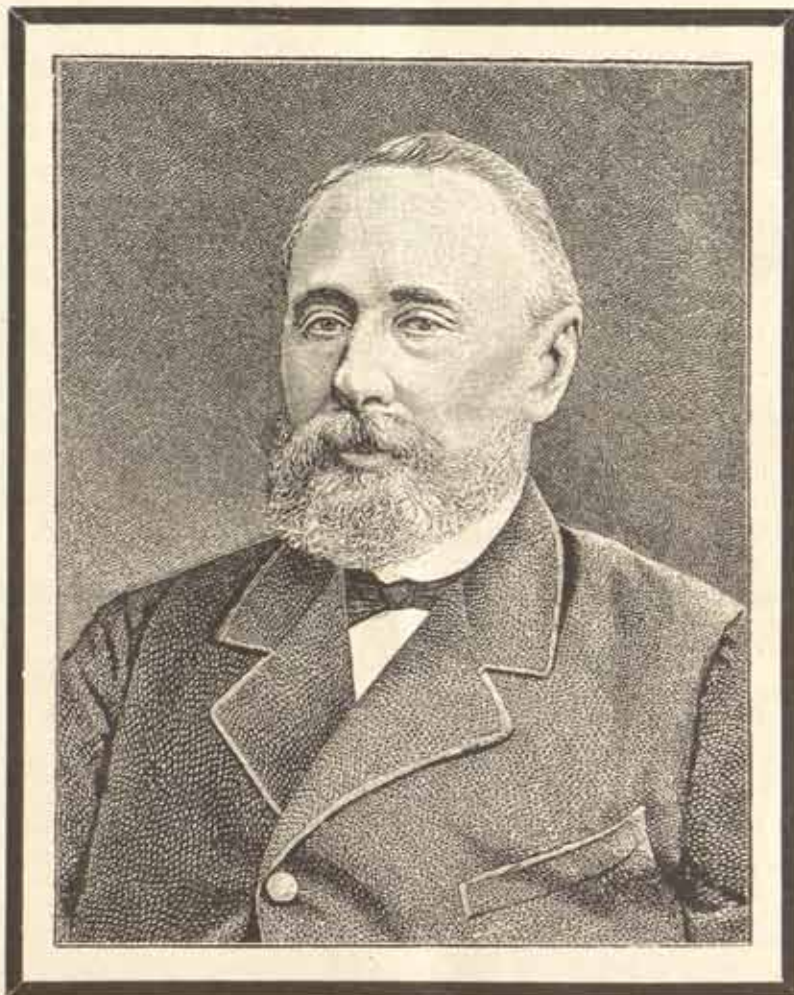
Као што смо на наведеном могли видети, сагоревање, бар са новчаног гледишта, није ни најмање практично.

* * *

Како неки пристаоци сагоревања нису баш са свим уверени о користи, коју би нов начин сахрањивања приносио човечанству са новчане стране, то наводе друге разлоге са економско-пољопривредног гледишта. Први који је о томе почео писати, био је познати Dr. Moleschott; за њим Lieball и многи други. Сви аргументи те госпode дају се на неколико речи свести: супстанције из којих се човечје тело састоји, не суделују при току општих процеса у природи, као што би то требало да буде по природном закону; оне су, по њихову мишљењу, законане у гробу, и тако за пољопривреду за навек изгубљене. То важи особито за калцијум-фосфат, који је биљкама тако преко потребан; даље о угљеној киселини и о амонијаку. Наравно да то врло штетно утиче на општи развитак биљака, и да ће доћи једном време, када ће у след тога вегетација изумрети. Начин сагоревања на против повраћа природи све те супстанције натраг, из које су и узете. У овом случају владаће у природи увек равнотежа, јер штогод се из ње узме, враћа јој се после извесног времена натраг.

Сви ти наводи дају се врло лако оповрћи, јер полазе са погрешног гледишта, да је природа уређена као нека фабрика, у којој се најмањи привремени губитак супстанције на мах осети, која после рђаво утиче на даљи ток природних процеса. Али то у битности не стоји. Ми можемо сматрати природу као неку фабрику, али као такву, у којој има свачега доста, и морамо је за врло, врло огромну сматрати према нашој људској маленкости, тако да је то питање о коме говоримо врло незнатна и ситна појединост, без и каквог утицаја на развитак и одржавање огромне целине. То је врло лако доказати.

Наше је тело састављено из мало хемијских једињења, у којима се ови елементи налазе: кисеоник (кисеоник), хидроген (водоник), угљеник, азот (гушик), калцијум, магнезијум, сумпор, фосфор, калијум, натријум, хлор, флуор, силицијум, гвожђе (железо), манган и бакар (мџд). — При распадању лешине постају тела од три врсте. Прва су течна (као н. пр. вода), но која су за нас без важности. Даље гасови, а на име: угљена киселина и амонијак. Најзад чврста тела, међу којима игра највећу улогу калцијум-фосфат, који се у костима налази. Гасови који при распадању човјечег тела постају, долазе, помоћу своје лаке специфичне тежине, пролазећи кроз земљине слојеве, на површину и одилазе у ваздух. Приликом проласка гасова кроз земљу, упија (ансорбује) земља један део, са другим се делом хемијски једини, а остатак долази на површину земљину. Један део је дакле већ враћен природи. Но то бива и са осталим делом. Онај део што га је земља ансорбовала, не остаје увек у земљи, него се после дужег или краћег времена

Михаило Ниџифоровић Катков.

ослобађа, и излази на површину. То исто бива и са оним делом, који се са земљом хемијски спојио.

Све оне соли, које се налазе у чврстом облику у човечјем телу, дошле су помоћу течног стања у њега, и после су тек, помоћу органских функција, узеле чврст облик. Можемо дакле претпоставити, да при њихову повратку у природу узимају онај облик, у који су у човечје тело дошле т. ј. постају течне. То је са свим тако. Хемија нас и. пр. учи, да се соли натријума, калијума, гвожђа и т. д. у води са свим растварају а калцијум-фосфат се, од којег има неутралног и базисног, раствара у води помоћу органских киселина, као што је и. пр. угљена киселина, што у земљи и бива. Вода га, уз помоћ органских киселина, раствара и односи на друга удаљена места. Тврдња дакле, да ова тела не ступају у велики ток природних процеса, не стоји, као што смо из реченог видели. Само то распадање и суделовање при општим природним процесима не бива тако брзо, као што би то код спаљивања случај био, кад би пенео лешина употребиле за ђубрење поља — али бива инак. Но природа није зеленаш, који жури да јој се брзо врати оно, што се од ње узело; она чека мирно, јер зна да јој ништа не гине, да ће јој се опет све вратити.

Но узмимо да се све то што смо рекли у природи не збива, то нам ипак кукање пријатеља сагоревања изгледа као празан говор. Не треба се бојати, да ће нестати са земље оних тела, која сачињавају човечји организам, јер та се у такој великој количини налазе у земљи, да оно што је у нашем телу, ишчежава поред ове огромне масе. А како стојимо са угљеном киселином и калцијум-фосфатом? При сагоревању, при дисању, помоћу разних хемијских процеса постаје годишње више од $1\frac{1}{2}$ билијона центата угљене киселине. То су тако богати извори, да они сами задовољавају потребу угљене киселине у природи. — Ако се не варамо, један енглески наученак приметно је, да се количина угљене киселине, што се налази у природи, сваке године умножава, и израчунао је, да ће после извесног времена са свим нестати кисеоника из ваздуха и да ће на ње-

гово место ступити угљена киселина, у след чега ће животињско царство изумрети. Које да верујемо? Или ламентацији присталаца спаљивања који тврде: да угљене киселине у природи бива све мање и мање и да ће за то билијо царство изумрети, или енглеском научењаку, по коме количина угљене киселине е дана у дан све већа постаје, и да ће временом животињско царство изумрети?

Кад човек чује приврженике спаљивања да говоре о калцијум-фосфату, помислио би: е се то тело налази већ у тако малој количини у природи, да је већ близу време кад ће га са свим нестати, и с тога са те стране прети врло велика опасност пољопривреди, по што је калцијум-фосфат врло добро средство за ђубрење поља. — Но некоји агрикултурни хемичари уче нас, да није калцијум-фосфат најважнији услов за напредовање биљака, већ друго неко анорганско тело — амонијак-сулфат — и догод тога има у природи, не треба се бојати, да ће биљско царство изумрети. По том калцијум-фосфат нема дакле оне велике важности, коју му пријатељи сагоревања силом намећу. Но да је калцијум-фосфат и једино средство које биљке одржава, то се не треба бојати да ће га нестати. Као што тврди један приврженик спаљивања, Melseus, налазе се у Белгији мајдани (матине) калцијум-фосфата, који по његову рачуну износе количину од 50 милијона центата. Само та количина довољна је, да надокнади два пут онолико калцијум-фосфата, колико би се изгубило сахрањивањем у земљу, кад би сви народи изумрли. А где су још богати мајдани Енглеске, Русије и т. д. на тек неисцрпиви мајдани гуана!

Кад се свега сетимо што смо до сада рекли, долазимо до закључка: да све оне супстанције из којих се састоји човечје тело, суделују при општем току природних процеса, а и да није то случај, та се тела налазе у природи у толикој количини, да се никад не треба бојати, е ће у след сахрањивања лешина наступити застој у општем току природних процеса.

(Свршиће се.)

БОРЂЕ НАТОШЕВИЋ.

д-р медицине, главни надзорник српских народних школа, председник „Матице Српске“, реформатор срп. народне школе и неуморни књижевник школски и народни.

(Види слику на стр. 28.)

Оца поције школе српске, д-ра Натошевића, нежа више међу живима! Дошавши у Карловац, да у српској препарандији као повереник „Школског савета“ и као главни инспектор школски председава при испитима за учитељско оспособљење, испустио је у Г. Карловцу 11. 23. јула о. г. своју племениту душу. Учители, који су оспособљени у карловачкој препарандији и расејани по разним крајевима нашега народа, били су изумили, да се ових празника школских састану у Карловцу и да прославе тридесетгодишњицу његова многокорисна рада за школу српску. Место радости, која нас је обузимала помишљајући на видљиви знак признања, који би му ове године јачајно приредила и „Матица Српска“ у Новом Саду, чији је био председник, доживесмо ето изненадану жалост. Др. Борђе Натошевић преминуо напрасном смрћу, далеко од породице своје и зами нас у црно.

Д-р. Борђе Натошевић родио се је у Славкамену, у Срему, 23. Маја 1821. Оцу му бејаше име Павло, а матери Софија. Основне школе свршио је у месту својега рођења, латинске у Карловцу, Прешову и Пешти, а медицину у Бечу, где је постао 1850. доктором медицине. Иза тога се настанио, као практички лекар у Новом Саду, где је у брзо изашао на глас са својега лечења. Од год. 1853., од како је био постао управитељем гимназије новосадске, почео се све то више посвећивати школским пословима и књижевности. Година 1857. знаменита је у животу д-ра Натошевића, а у повесници школства српског она ће бити забележена алатним словима: те године постане Натошевић у управи српскога војводства у Тамишграду ц. кр. школ. саветником и прили управу српских народ. школа у војводству. Кад је та управа престала, Натошевић је додељен угарском наместничком већу. Синодски предлог о срп.

школама, који је конгрес 1865. усвојио — дело је Натошевићево. У служби државној остао је све до год. 1867. Исте године, на позив кнеза Михаила, отице у Србију за привременог референта у министарству просвете и заузимаше то место до после смрти кнеза Михаила. На скоро за тим, 1869., по што је изабран за посланика на срп. народ. цркв. сабор, врати се у Нови Сад. Био је члан сабора 1870., 1871., 1872., 1874. и 1875. учествујући у свима радњама саборских око унапређења срп. школа.

Да бисмо могли боље видети заслуге Натошевићеве за срп. школе, ваља нам бацити поглед на стање тих школа пре по што их је д-р Натошевић преустројио. Познато је, да пре 1706. није у овој држави било школа српских; а није их могло ни бити.

У непрестаним борбама с Турцима, Срби нису могли ни помислити на подизање школа. Читати и писати учило се с почетка у манастирима, а сва се наука састајала у читању црквених књига. Писање се теже учило; мало је ко знао писати. Тек поменуте године митрополит Исаја Бакочић нареди од цара допуштење, да може отворити народне школе и завести штампарију. Овога митрополита прозваше са толике ревности његове „Мудри Исаја“. Кад је после рата с Турцима 1716 и 1717. Аустрија узела од Турака већи део Србије, тада београдски митрополит Мојсије Петровић заведе у своје двору у Београду школу, у којој су младаци учили да читају црквене књиге добивене из Русије место сруба, којима се догле служила црква српска. По жељи овога митрополита дошао је на Русије Максим Суваров и донео 400 буквара и 100 словенских граматака.

Године 1774. јавила су се за школе српске два заслужна мужа. Мојсије Путник, владика бачки и Вићентије Јовановић Видак, вла-

дика таиниградски. Први је био добротвор славноме Јовану Рајачу и надржавао је о свом трошку у Новом Саду богословску школу, а други је омет помагао Доситију, Тодору Јанковићу Миријевском, Вујановском и другим радницима на народном послу. У то је време основано 373 нове школе, 21 поправљено и 19 проширене; 10.000 буквара поклонено је деци. Осим владике Видака највећу заслугу за ово имао је његов секретар Тодор Јанковић Миријевски, који је први од Срба г. 1776 слушао у Бечу метод славнога педагога Фелдбергера и ту се познао са школским уређењем. С Јанковићем слушали су у Бечу метод они Срби: Аврам Мразовић из Сомбора и Стеван Вујановски, редом из Брђана у Хрватској.

Рађају око срп. народних школа много је унапредило оснивање препарандије у Ст. Андрији 1812, која је год. 1816. пренесена у Сомбор. Око те школе прибирали су се као професори најбољи радници и из ње је изишао велики број срп. нар. учитеља. Све до 1857. било је стање срп. школа готово горе него како га је образовао први реформатор српских школа, Тодор Јанковић Миријевски.

Одлични педагог Никола Вукићевић карактерише оно доба овако: „Основне школе српске биле су год. 1857. у једном стању, крајње занежарене и опале. У њима је владао највећи меканизам, најподлија педантерија и руска тиранија“.

Као што је унутрашњи живот школски јадан и чежеран, тако је и положај школе с поља био неугодан. Учители нису имали никаквог угледа. У дужност им је спадало и збојење. Свештеницима су радили домаће послове, а плата им је била испод гонедарске. Већина учитеља добивала је плату у натуралијама, а неки су добивали и по неколико фуната соли на годину и по два пара чинама. Учители нахештани су по житу и пријатељству.

У учитељској школи педагогија се учила на тежело часловца. Школских књига није било. Предавало се по рукопису, који је упућивао на меканизам. Што се од теорије учило није примењивано у школи практично, јер није било вежбаонице при препарандији.

Тако је било стање школа српских док им није постао управитељем д-р Ђорђе Натошевић. Од 1857. — 1861. он је преустројио основну школу и препарандију, које нишући у „Школском Листу“, коме је он био покретач, које живом речју држећи са учитељима састанке г. 1857. у Кикинди, Сомбору, Новом Саду и Таиниграду. На практичним течајевима упућивао је учитеље по више недеља у Карловцима и у Пакрацу г. 1857., Сомбору 1858., 1859. и 1860., а најчешће и у Мохачу, у Барањи и у Будиму 1863.

Рад школски реформисао је Натошевић из тежело. У предавању науке хришћанске заведено је тумачење молитва и свега што је на кривено-словенском језику. Уведен је принцип очигледности — очигледне обуке. Учили су се религиозно-карактерне слике. За очигледну наставу написао је Натошевић „Упутство за букварске науке“ и у њем положио сав нови метод својепога писања и читања, који је потерао из школа срицање. Натошевић је завео у српске школе геометрију, гимнастику, цртање, певање светских песама и ручни женски рад; а усавршавао је предавање у артарству, пчеларству и свиларству.

Мало је наћи научника, који би могао тако уверљиво говорити и писати о ствари коју заступа. Његови су докази јак и неодољиви. Само Натошевић бежаше у стању подићи школу српску на висину његовог развоја. Колико је радио да се школе српске поправе изнутра, толико је радио и из тим да им се поправи и спољашњи положај. Обилазећи школе по свима крајевима, сауда је настајао, да се учитељима повећају плате, па да им се тиме дигне и воља за рад и углед у очима народа. Будно је заносним својим речима у ошћинама љубав према школи као светињи. На многим местима подигнуте су утицајем Натошевићевим нове школе, а гдекоје су старе проширене и поправљене; снабдевене су разним училима, којих није до тада имало ниједна школа; а ако се у којој школи и нашао глобус, понала га је дебела прашина, а могла се у њему ваљда држати и маст, јер није никад употребљаван. Његовим утицајем заведени су завештаји ради набаве школских књига; установљени су школски фондови; подигнути школски вртови и воћњаци, а учители се заузели ревније око подизања воћака, пчеларства и свиларства.

Што је сомборска препарандија преустројена, према сличним заводима других просвећених народа, припада заслуга Натошевићу. Док он још није био прихватио надзор над школама, била је професорска плата 200 до 320 фор.; он учини те се одмах подиже на 800 фор.

Још има Натошевић заслугу у томе, што је владика Платон Атанацковић основао са 20.000 фор. стипендије за учитељске приправнике. Натошевић се јако заузимао да се оснује још једна учи-

тељска школа и то у Пакрацу; у дијецени пакрачкој основан је за надржавање учитељске школе фонд од 40.000 фор. И карловачка препарандија има за свој наставак много да је захвална Натошевићу, који се много трудио за живота свога, да је одржи на делу гласу и посме наједначи са препарандијом асмаљском, што му је и пошло за руком. У послу за ову препарандију ето се и преселио у вечност.

Народ наш онострану уде је среће. Цркви српској православној сруши се пре четири месеца најснажнији ступ, умре славни Никанор Грујић, а ето данас процишташе школе српске на глас да се не налази више међу живима љубимац народни д-р Ђорђе Натошевић — да се срушило следе школско. Завста, на тај тужни глас, заплакаше се за незаборављеним „бабох“ хиљадама срчади по школама, која сваки дан читају дневним поукама и саветима испуњене читанке његове. — Читанке су то, каквих једва да ће имати који народ осим српскога. Заједнаше данас стотинама учитеља народних, који су огрејавани аракама његове љубавности и наклоности.

Осим свега, чиме је Натошевић привредно унапређењу школа српских и постао им правим реформатором, он нас је још задужио књижевним својим радом „за народ“. Његови чланци у „Седмици“, „Српском дневнику“, „Школском листу“, „Пријатељу српске младежи“, „Даница“, „Матици“, „Путнику“, „Србадији“, „Омладинским календарима“, „Гласу народа“, „Годишњаку“ и „Орлу“ од велике су предности за српску литературу. Ретки су књижевници у народу нашем, који би писали тако језгровито и популарно као Натошевић.

Натошевић се бавио и сабирањем народ. умотворина, особито пословица, које су већином штампане у „Летопису Матице Српске“, и заговорница, од којих је изашла и посебна збирница. Много их је употребио у својим читанкама, по што је он свакад живео у том уверењу, да деца по основним школама ваља да уче што више народних заговорница; јер вежбајући се у састављању питања за погађање заговорнице и довијајући се како ће одговорити на коју заговорницу, дете је приморано да мисли, а тако неосетно јача памћење, које је главна ствар кад се учи. „О заговорници“ има у 119. књизи „Летописа“ занимљив Натошевићев чланак, који ваља сваки образован човек да прочита, на да види колико вреди при настави та врста умотворина народних.

Од Натошевићевих дела изашло је у посебним књигама: „Нега краве“ у Новом Саду 1853., „Упутство за предавање букварских наука“ (велико) у Бечу 1856., „Кратко упутство за предавање букварских наука“ у Н. Саду 1861. и 1862., „Висер и драго кажење за украшавање деције душе“ у Н. Саду 1862., „Неколико народних песама за учење на изузет“ у Н. Саду 1862., „За што наш народ у Аустрији пропада“ у Н. Саду 1865., „Буквар за основне школе у Србији“, у Београду 1870., „Прва читанка за народне школе у Србији“ 1870., „Дунав с погледом на здравље“, Београд 1870., „Хлеб“ у Београду 1874., „Буквар за српске основне школе одобрен од школског савета“ у Н. Саду 1875., „Упутство за предавање буквара за основне школе“ у Н. Саду 1875. Год. 1880. превео је „Астрономију“ од Н. Локијера. Више година радио је на трија читанкама за основ. школе, које су има већ две године изашле из штампане и с великом се користишћу употребљавају у српским школама.

Натошевић је био почасни члан и председник „Матице Српске“. Његова је заслуга што су се почеле издавати „књиге за народ“ из задужбине Пожежанина Кољевића; до сада је изашло четрнаест свезака одбраног садржаја.

У приватном животу био је Натошевић врло љубазан и предусретљив према свакоме. Био је човек висока и свестрана образовања; веома даровит и у многим стварима кроз оригиналан, а то је и милошћу велике духове. Управо је сад година како је зажедео епископ Грујић да види својега искренога пријатеља, те га је позвао к себи у Пакрац. Натошевић је походио Грујића и опростио се с њим за увек.

Целокупним радом својим за школу и народ свој, Ђорђе Натошевић служио је за пример наставницима и учитељима, јер нам је показао, како ваља љубити своје звање. Прелећући с једног краја домовине наше на други, он није жалио сатирати себе служећи народу. Такав човек заслужује, да се Срби дубоко поклоне пред гробом његовим. Успомена на слатко помињано име „баба“, биће трајнија од свакога споменика, трајнија и од онога пред Алексинцем, трајнија и од саме куле „Небојше“ са које је скочио Јеврем Обреновић побегавши из турскога таоштва!

Слава д-ру Ђорђу Натошевићу и вечна му спомен у народу српском!

„Н. Н.“

Михаило Нићифоровић Катков.

(Види лик на стр. 41.).

Михаило Нићифоровић Катков, тајни саветник и професор у Москви, уредник руског политичког листа „Московскија Вједомости“ испустио је своју племениту душу на св. Илију, 20. јула о. г. на своје добру у 68-ој години живота свог. Кад страни листови доносе гласове руске штампе, то увек на првом месту наводе, шта вели Катковљев лист, јер је Катков при руски публициста и вођа словенске странке у Русији. Његов орган није утицао само на најширу публику у Русији, него су његов глас слушали и по њему се управљали и највиши кругови руски. У спољашњој политици потпомагао је Катков савез с Француском. Словенство губи у њему најмоћнијег поборника словенске идеје. — Катков се родио 1820. г. у Москви, где је најпре и учио, а по тој је продужио науку у Кенигсбергу и најзад у Берлину, где је нарочито слушао Шеллинга и Вердера. Вратив се у Русију, постао професором философије у московском свеучилишту, које је место 1848. г. изгубио. После тога оснује штампарију и отпоче 1856. г. издавати месечни часопис „Руски Весник“, у ком је заступао и бранио сувремене идеје либералима. После устанка пољског промени Катков своје политичке нагласе и стане највећа заступати народно руство. Његовим учинком послан је генерал Муравијев у Виљну, а уклоњен маркиз Вједољски. 1861. г. почео је заједно с професором Леонтијевим, који је 1875. г. преминуо, издавати политички лист „Московскија Вједомости“, којим је задобио пресудан утицај како на своје земљаке, тако и на саму руску владу, па и на двор. 1866. г. би му лист обустављен због нападаја на министра Вадујева, по на скоро би забрана скинута. У питању о устројству гимназија с успехом је Катков заступао класично-хуманистичку систему наставе; он је управљао једном приватном гимназијом у Москви. Не давно му је подарио руски цар Александар III, орден св. Владимира другог реда, што је високо одликовање, у коме се назире знатан знак времена. Као што је службени лист руске владе „Правитељствени Весник“ тада јавно, одликовао је Катков за своје обилато деловање на педагошком пољу, као и за многогодишњу неузорну ревност и бистро схватање око утврђења публике у правим и истиним основама рускога државног живота.

Како покојни Катков не беше само велики Рус него и велики Словен, заслужио је да му и сваки ваљан Србин кликне: Слава и вечна успомена Михаилу Нићифоровићу Каткову!

ГРОБ

ГУСЛАРА - ПЕСНИКА

СРПСКОГ

ФИЛИПА ВИШЊИЋА.

КАМЕНОМ ГА ОБЕЛЕЖИО

СРПСКИ НАРОД

1887.

Благо гробу, и у тами што се сјаја,
Где кандило припаљују нараштаји!
Кандило је жар, што српске груди краси;
Вишњић га је чув'о, да се не угаси.
Ми ти гробу камен дасмо. То можемо.
Венац прави твојој слави — јоште дугујемо.

Филип Вишњић.

„Кад се шћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне:
Кад је крива из земље провреди,
Земан дош'о да се меџдан дели;“

онда се у редовима Карађорђевић јунака борио племенит човек, који је у јутој битци на Равњу дошао у турске руке. Узеше му више него главу; узеше му два ока из главе.

Устанак је напредовао. Подигла се кука и мотика; никла раја к'о из земље трава; ал' Турака још је више било; њиних троје иду на једнога. Зна се шта вели наша народна песма: „Два лешника војска су ораху“. То не беше доба за свакога; требало је соколити војску.... и нашао се слепи гуслар, те зашао од логора до логора: „Ту је нево' чуда и витештва, све јунаштва и меџдане разне, (кад најжешће насртаху Турци) и дражио на погубел браћу.“

На домаку турских куршума доживљавао је он:

„Градове је раја начинила,
Градила их по девет година.
Кадр их је за дан оборити:
Сад када се с царем завадило,
Да устану сви седам крајева,
Да нас мире, похирит' нас не ће.“

Осим крви, коју је наш народ пролио за своју слободу, имамо само још нешто, чиме се истински подичити можемо; — то су наше народне песме. За сваки ред тих песама дали би Енгелези дебелу књигу из своје библиотеке. Међу нашим народним песмама које је штампао Вук Караџић, има неколико, које су бисер томе издању. Писац им се зна.

И видим ли Србине: онај јунак који се борио за српску слободу на Равњу, те изгубио очи, — онај слепи гуслар који је ишао од логора до логора те често у сред куршума соколио борце: онај песник српски, чији су умови бисер наших народних песама; све то троје у једном лицу беше слепи гуслар Филип Вишњић.

Преврши Србине књиге староставне; загледај се и по страном свету, па потражи оваку прилику. — — — Заман тражиш; наћи је не можеш.

* * *

Филип Вишњић!

До скоро нисмо знали ни где се родио. Још не знамо ни годину, које је умро. Нисмо га ни оплакали. С тешком муком нашли смо му гроб.

И чујеш ли Србине глас?!

Зову нас, да га оплачемо!

Зову нас, да му прелијемо гроб!

Зову нас, да му над гробом ударимо обележје!

Зове нас гроб, те још кажав гроб. Један од најсветијих. Још десет таквих гробова, и Србин ће бити највећи народ.

* * *

Има ли певачке дружине из околине, која не ће доћи да отпоје над Вишњићевим гробом: „Вјечна му памјат?!“

Има ли књижевне, просветне задруге српске, која не ће на гроб изаслати изасланика?!

Има ли Србина коме допустити прилика, а да ће пожалити труда?!

Далеко је, јелте? Ма далеко је и Вишњић одлазио, да се бори за српску слободу. Далеко је одиша, али је и Вишњић далеко певао, далеко... до у потоње векове.

Не, није далеко браћо! Дођимо који год може, па понесимо и децу, нека и она запамте гроба Вишњићева. Покажимо им тај гроб, покажимо им и кажи, јер ће на тој деци да остане — Српство.

* * *

И које Србе зовемо ми?!

Та ми смо сви једни! Зар се и један српски крај сме и може подичити, да је Филип Вишњић његов?!

Новија истраживања доказују, да се Филип родио у Босни; борио се у Србији; у Срему је кости оставио... Овај се позив тиче свију нас.

Та ваља да има још нечега, што нам је и после Косова остало заједничко! Ваља да још има нечега, где престају државне границе. Ваља да још има нешто, што је опште Српско. Јест има! У то спада и гроб Филипа Вишњића. Он је свију нас.

Разабрасте ли глас? Зову нас на тај гроб, гроб слепога гуслара, храбриоца и песника.

„Дођ'те браћо да га оплачемо; јуначке му кости предцијемо; да му на гроб знамен поставимо!“

J. T. „З.“

КОВЧЕЖИЋ.

Просвета и уметност.

— *Извештај о раду и путовању срп. нар. позоришне друштине од 15. маја 1886. до 31. маја 1887. г.* Дружина срп. нар. позоришта бавила се од 15. маја до 16. јуна 1886. год. у Вел. Бечкерек у дала је 19 представа, једну представу за децу и једну корисницу дружини. На Бечкерек је отишла дружина у Перлеу и бавила се тамо до 8-ог јула, где је дала 10 представа, корисницу дружини, приредила је једно село и певала је о Петрову дну у цркви. — На Перлеу је отишла дружина у Меленце где се бавила до 8-ог августа и дала је 16 представа, корисницу дружини и певала је у цркви о Преображењу. Одатле је отишла у Кикинди и бавила се тамо до 14. октобра. У Вел. Кикинди дала је 34 представе, једну забаву с тамашњим певачким друштвом и једну корисницу дружини. Уједно је тамо у споразуму са месним позоришним одбором давано неколико представа за народ са обањеном ценом. На Кикинди је отишла дружина у Панчево, где се бавила од 15. октобра до 31. децембра и дала је 42 представе, неколико представа за народ са обањеном ценом и корисницу дружини. Одатле је дружина отишла у Сентомаш и бавила се у њему од 1. јануара до 15. фебруара 1887. за које је време дала 25 представа, једну представу за децу, корисницу дружини и певала је на Срећење у цркви. На Сентомашу је отишла у Стари Бечеј и бавила се у њему до 15. марта, где је дала 16 представа, један концерт и корисницу дружини и певала је једне недеље у цркви. На Бечеју је дружина дошла у Н. Сад, где се бавила до 15. априла. За време свога бављења у Новоме Саду дала је дружина 5 представа и суделовала је у 25-годишњој прослави нашег позоришта. — После прославе дружина је отишла у Митровицу, где се бавила до 31. маја, а дала је 25 представа, једну представу за децу, једну корисницу дружини и певала је на Духове о служби и на парастосу покојног митровског песника Никанора Грујића. На Митровици је дружина отишла у Руму, где се и сада бави.

Прошле године наступили су из друштине: М. Петровић, М. Стајчевић и С. Ђурђевић са женом, а пријављени су: *Андрија Лукић, М. Димитријевић и Н. Врга* (почетник).

Репертоар је поновљен ове године са овим новим представама: „*Паша и Фокс*“, „*Поклон*“, „*Завађена браћа*“, „*Перишинов пуш*“, „*Све за сина*“, „*Убица*“, „*Распикуба*“, „*Црна пегла*“, „*Смрт Стевана Дечанског*“, „*Карло XII*“. Осим тога учио је за прославу „*Владислав, краљ бугарски*“, „*Пријатељи*“ и поједине појаве из разних драма, као из: „*Краља Вукашина*“, „*Сеобе Србаља*“, „*Преходница српске слободе*“, „*Демон*“, „*Немања*“ и „*цар Лазар*“. У свем може се рачунити, да је репертоар са 14 комада приновљен. Свакојак би се репертоар још јаче приновљив, да се није женски члан друштвени гђа С. Вујићка у Кикинди опасно разболела и три месеца боловала, те се у след тога морала по гдекоја њезина улога попуњавати, што много времена одузима. У спреми су ови комади: „*Тубинка*“, „*Отмица Сабинанака*“, „*Новинари*“, „*Пуш око земље*“, „*Федора*“, „*Злаштан наук*“, „*Не ће варошанку*“, „*Бурјак и жагње*“, „*Велико звоно*“, „*Кап отрова*“.

— *Задруга за поштовање пострадалих хрватско-српских књижевника и новинара, и њихових удова и сирочади.* Приликом гоњења у славу удружења и уједињена „неодвисне народне странке“ са „странком саборског средњаша“ у једну опозициону странку под именом „умерене опозиције“, на предлог грофа Ивана Драшковића, пође „умерене опозиције“ положен је тежељ задруга за „поштовање хрватско-српских књижевника и новинара“. Сам предлагач, гроф Иван Драшковић, дао је на ову цел 20.000 фор. а његов брат Јосиф 10.000 фор. Овој племенитој цели придружило се одмах још неколико родољубивих дароватеља са знатним свотама, те ће ова задруга под

покровитељством грофа Ивана Драшковића, за кратко време стићи сличне задруге у Бечу и Будимпешти. Одмах је изабран посебни одбор, који ће израдити статуте тој задруги и поднети их земалској влади на одобрење, како би та племенита, а код нас Срба и Хрвата давно жуђена, задруга што пре ступила у живот.

— *Свечана прослава седамдесетогодишњице српске учитељске школе сомборске и тридесетогодишњице препоробаја српских народних школа у земљама круне угарске.* На Ивана дан ове 1887. године после свечане службе у св. претечевом храму сомборског државна је 75. годишња слава од постојања српске учитељске школе и тридесетогодишња слава обнове српских народних школа, коју је прозвео многозаслужни г. д-р Ђорђе Натошевић.

Скромна ова светковина државна је у великој дворници српске учитељске школе сомборске са свим просто и у тишини.

Њој су присуствовали: пресв. госн. Никола Михаиловић, члан законодавног горњег дома државног сабора угарског и умировљени председник краљевске табле; Бл. г. Ст. В. Поповић, срп. вар. школски референт у епархији бачкој и будимској; преч. г. Љубомир Куписаревић, протопресбитер сомборски; Бл. г. Петар Вукићевић, заменик начелника градог и председник срп. црквене општине сомборске; д-р Јован Вујић, адвокат у Сомбору и члан Платонеумског одбора; професори српске учитељске школе и неколико овдашњих и страних учитеља и учитељица српских и других родољуба, као и сви приправници и приправнице.

Свечаност је започета појањем стихире „*Царю небесный*“. За тим је управитељ држао опширну беседу, у којој је изложио прошлост српске учитељске школе и рад у њој с особитим обзиром на преображај српских народних школа 1857. године и на заслуге оних мужева, који су се трудили око уређења српских народних школа, а особито на заслуге оца нове српске школе, многозаслужног госн. д-ра Ђорђа Натошевића.

После ове беседе г. Ст. В. Поповић толиким речима захвали говорнику на његовој беседи, споменувши скромни труд наставника ове учитељске школе, коју он назва мајком (Alma Mater) српске школе и српског учитељства. Говор је овај пропраћен био са бурним усклицима. На послетку приправник Константин Травањ својим славујским гласом умилно отпоје „*Авалите Господа с небеса*“, и тиме се ова школска прослава заврши.

У вече на *Ивана дан* у прославу овога дана приредили су приправници духовну и световну гласовну беседу у здању градог позоришта, која је врло лепо сprovedена.

Тако је значајна ова свечаност српске учитељске школе сомборске извршена тихо и скромно, као што просветном заводу приличи.

— *Из извештаја о новосадској српској вишој девојачкој школи* види се, да је било у том заводу ове прошле школске године 65 ученица, од којих су две у току школске године изостале а њих 10 приватно слушале, које ће већином накнадно испити полагати. *Са одличним успехом* савршило је у I. разреду њих 5; у II-ом разреду 3; у III-ем и у IV разреду 5; *са врло добрим успехом*: у I. разреду, 5; у II. разреду 3; у III. разреду 9; IV. разреду 3; *са добрим успехом* у I. раз. 4; у II. раз. 6; у III. раз. 3; у IV. раз. 1; *са довољним успехом*: у I. раз. 3; у II. раз. 1, у III. раз. 1; *са недо-вољним успехом*: у II. раз. 3.

Из истог извештаја види се, да је из задужбине Стевана Николића уживала стипендију од 126 фор. ученица IV раз. Корнелија Ђорђевића, осим тога су из прихода „беседе“ купљене школске књиге те подељене сиротим ученицама.

По рачунском извештају фонд ове школе износио је крајем децембра 1886 г. 18.961 фор. 41 н. Ове је године прирастао фонд са 13.554 ф. и то поглавито фундацијом народног добротвора, Атанасија Гереског.

Идућа школска година почиње 4 септембра по нов. кал. а уписивање 1. септембра. Ученице, које ступају у завод, плаћају 1 фор. уписнице а све 2 ф. 40 н.

— *Приремени управни одбор учитељске задруге* држао је своју седницу у Сомбору на петров дан о. г. под председништвом г. Мике Грујића и пероводством г. Јована Благојевића. У тој седници је закључено, да се *сазове учитељска скупштина 17. и 18. августа о. г. у Новом Саду*. На дневном реду биће задругна правила, и ако дотле потврђена дођу, поднеће се скупштини ради знања, ако пак од владе дођу са примедбама, то ће се те примедбе скупштини на решење изнети; после тога ће доћи на ред организација наших школа. Предлог је овај подељен и то: предлог о народних школама израдиће учитељски збор у Н. Саду; о надзору и управи школској израдиће предлог Мита Нешковић; о малолетним школама Мита Косовац са учитељ. збором у Меленцима; о школама за слепо и глухонеми г. Радивој Поповић; предлог о вишим девојачким школама поверава се учитељском збору срп. више девојачке школе у Панчеву; о учитељским школама срп. учитељски збор у Сомбору, а предлог о заводима за класте, сакате и покварену децу да изради вршачки

учитељски збор. Сви ови предлози имају се изготвити до преображења о. г. и послати до истог дана привременом управном одбору у Сомбору, који ће све те предлоге довести у органску свезу и као целину изнети пред скупштину.

— *Књиге за народ. Издаје „Матица Српска“ из задужбине Петра Коњевика.* Од тих књига изашло је до сад 14 свезака са овом садржином:

1. Свеска: *Петро Коњевик*, народни добротвор, написао др. *Илија Вучешкић*. (Са сликом П. Коњевика).

2. Свеска: *Буквица здравља*. За народ написао др. *М. Јовановић-Башућ*.

3. Свеска: *Буквица болести*. За народ написао др. *М. Јовановић-Башућ*.

4. Свеска: *Нема здравља без чиста ваздуха*. За народ написао *Стева Миловић*.

5. Свеска: *Помози се сам, помоћ ће ти и Бог*. За народ написао проф. др. *Ђорђе Дера*.

6. Свеска: *Живот Венијамина Франклина или докле може дошатаи ваљан и вредан човек*. Написао проф. *А. М. Матић*.

7. Свеска: *Бранич од зараза*. За народ написао др. *М. Јовановић-Башућ*.

8. Свеска: *Главнија правила о практичном васпитању деце*. По немачком прерадила *Милена Симићева*.

9. Свеска: *О муни и грму*. За народ написао *М. Петровић*.

10. Свеска: *Исприце из светог писма*. (По Давидову и Вукову воду). За поуку народа саставио проф. др. *Ђорђе Дера*. I. Стари завет.

11. Свеска: *Родитељи и школа*. Написао *Мита Немковић*, учитељ.

12. Свеска: *Свештеник Јован Оберлин* или шта може учинити ваљан свештеник у својој општини. Написао *А. М. Матић*, проф.

13. Свеска: *Како се негује сеилена буба*. За народ написао *М. Петровић*, проф.

14. Свеска: *Недеља и празници*. За народ написао др. *М. Јовановић-Башућ*.

Цена је свакој књизица само 10 п. а. вр.

Та цена тих књижарица тако је малена, да их свако врло лако може набавити код познатих књижарица комисионара „матичних“ књига.

Да би садржина тих књижарица што разноврснија могла бити, пописују се сви наши књижарици, да пишу така поучна и забавна дела, која ће наш народ подизати и снажити морално и материјално, и која ће га поучавати, како да чува и негује здравље своје.

У делима, која ће да шире у народу нашег морала, ваља да се износе начела поштења, честитости и свију других моралних врлина.

Делима те врсте, ваља да се иде на то, да се поучава наш народ, како да чува и негује дене своје обичаје из старина и како да се ослободи алкох и убитачних навика, било да имају свога корена у самом народу, било пак да су се одомаћиле са стране.

Да се наш народ материјално подигне, ваља да се пишу за њега таква дела, која ће распростирати здрава начела народне привреде, која ће га упознати са условима, до којих стоји хоћемо ли напредовати у обрађивању земље, индустрије и трговине, која ће га упућивати на разуман, разборит рад, на потрајност, штедњу, умереност, трезвеност и старање за своју будућност.

Забавна дела нарочито ваља да се пишу из нашег народног живота и живота сродних нам словенских племена.

Начин писања ваља да је јак, разумљив за свакога, који зна читати и писати. Језик да је чист и народан.

Дела, која се приме на те „Књиге за народ“, награђују се по штампаном табаку и то: преводи или прераде највише до 10 фор., а оригинали највише до 20 фор.

Дајући то нашем књижевном свету поново на знање, позивају се сви књижевници српски, којима је до народног и просветног напретка стало, да ужив радом својим потпомажу „Матицу“ у издавању тих „Књига за народ“. У Новом Саду 9 (21) јула 1887. Председник „Матике Српске“, др Ђорђе Натошевић, А. Хаџић, с. р., секретар.

— О српској учитељској школи у Гор. Карловцу писао је извештај за школску год. 1885/6. који је саставио г. Пет. Радуловић, управитељ исте школе. У уводу књижнице, а под називом „Српска учитељска школа у Карловцу“ разлаже се у кратко историја овога српског завода за првих десет година, на име од год. 1874., када се школа отворила до год. 1885. До године 1878 примали су се у завод млађи и девојке, који су свршили народну школу; али те године по жељи земљске владе у Загребу, преустројила се ова школа према оној у Сомбору, односно према земљском школском закону од год. 1874. Од онда прилажу се у завод ученици и ученице, који су свршили низу гимназију, реалку или грађанску школу, односно за приправнице само оне ученице, које су свршиле вишу девојачку (односно грађанску) школу. „Припремни разред“ који су морали похађати слабије спреми или мање даровити ученици укинут је исте

1878. год. У српску учитељску школу постоји и вежбаоница, народна мешовита школа са четири разреда и с једним учитељем. Ова једина српска учитељска школа у Троједној краљевини издржава се из српских народно-црквених фондова, из којих се плаћају професори, дају стипендије приправницима и приправницама, те и трошкови за књижарицу и учила. Гор. карловачка црква, општина даје бесизатан стан и сав потребан намештај, а осим тога издржава вежбаоницу и плаћа учитеља њезина. — Прве три школске године т. ј. до год. 1877/8., похађало је ову школу 40 ученица и 31 ученик. Осталих седам година (1878/9.—1884/5.) походило ју је 123 ученика и 61 ученица. У целом овом времену од 10 година походило је срп учитељску школу 164 мушких и 101 женска. Од ових оспособљено је за учитеље 34 кандидата, а за учитељнице 27 кандидатница. Крајем школске године 1885/6. било је у заноду свега 35 ученика и ученица. У I разреду било је 6 мушкараца и 2 женске. У II. разреду било је 9 мушкараца и 3 женске; а у III. разреду било је 11 мушкараца и 4 женске. За учитељско знање оспособљено је рајем године: 9 мушкараца и 4 женске један приправник није ради болести могао полагати испита, а други није био пуштен. Српска учитељска школа у Карловцу одређена је на то, да се у њој теоретички и практички изучавају приправници и приправнице, те да буду способни и за своје знање однесути учитељи и учитељнице у српским народним школама.

— *Српска православна богословија у Задру* стоји под управом преосвештеног г. Стефана Кисевића, епископа далматинског и истријског. У њој депају четири редовца професора, један учитељ појана и правила и један привр. професор. Слушалаца има у првом разреду 4, у другом 2, у трећем 3, у четвртном 6. Свега 15. Ректор семинара је редовни професор богословије, јеромонах Митрофан Шенић. Државних питомаца у семинару има 24, од којих 8 слушају богословске науке, а остали полазе гимназијске разреде спремајући се за ступање у богословију. Осим тога у семинару су један питомац земљске владе у Сарајеву и два о свом трошку; сва тројица полазе гимназију у Задру. Земљених питомаца има три, од којих је један у богословији, а двојица у гимназији.

ПОЗИВ

на

светковину при откривању споменика Филипу Вишњићу.

Српско академ. друштво „Зора“ у договору с митровачким српским црквеним певачким друштвом решило је, да се *споменик Филипу Вишњићу* освети и открије на *велику годишницу, 15/27. августа о. г.* у сремском селу Грку.

Објављујући ово целоце српском народу, позивамо га србиски, да похита и мало и велико, и старо и младо на ову свесрпску културну народну светковину или да из далеких места и крајева изашље бар заступнике своје, те да тем покаже, колико уме ценити заслуге српскога гуелара-песника, који је онако дивно оневао српски устанак после кога је свануо српском народу данас боље среће и лепше будућности, да видљивим знаком покаже, колико му је света она песма, која му је име и језик очувала.

Да би свечаност што достојније одговорила значају и заслугама Вишњићевих, заслугама српскога гуелара, апелујемо на осведочено родољубље наших певачких друштана, која овим позивамо, да се у што већем броју позиву овим одазову.

Програм светковине овај је:

1. Полазак из Митровице у 5 сахата изјутра у Грк.

2. У 9 сахата пре подне у цркви грчанској *служба и парастос*, на ком ће говорити народ ондашњи, преч. гос. Константин Змејановић.

3. На гробу Вишњићеву *својем, откривање, освешћење и преглаја споменика*, после чега ће говорити бив. члан „Зоре“, гос. Радивој Врховац, професор. — *„Издајте браћо“* од Хавласа, певају сва присутна певачка друштва.

4. У 1 сат по подне пријатељски обед, на коме певају изицајне поједина певачка друштва.

5. У 3 сата по подне *народна светковина* и то:

Говор једнога присутног члана „Зоре“.

„Хај!“ („Песма к срицу“) од Јос. Маринковића, певају сва присутна пев. друштва.

У Бечу на св. Илију (20. јула) 1887.

Одбор срп. акад. друштва „Зора“ за подизање споменика Ф. Вишњићу.

Умољавају се сва уредништва српских новина, да овај позив у својим листовима обелодаје.

Српски народе!

Све у славу имена српскога!

Неумрли је Вук Ст. Караџић својим збиркама српских народних умотворина начинио обрат у српској књижевности, дао јој је чист народни правац. Књижевност нам поче у свакој грани бујати напре-

довати. Дотле застрањено српско песничтво пође чистим народним правцем, оживе задахнуто духом народног песничтва — духом народа и његовим полетом. Српске народне песме књигом пређоше границе, што их ударише државе, загазише у стране народе, те својом лепотом, здравим и живим осећајем освојише срца целог образованог света, а особито словенског. Стадоше се преводити на руски, немачки, француски, енглески и италијански језик, обрађујући свуда пажњу тих великих народа на себе и српство. Наука о српском језику не би се тако брзо развила, ни закони тако јасно утврдили, да не бејаше народних умотворина. Без њих требали бисмо читав ред радника за онај посао на том пољу, што га свршише само два ћенија Србина, Вук Ст. Караџић и Ђуро Даничић. Наука им одаје достојну пажњу и поштовање, те су предавања „о српским нар. песмама“ једно од најмилијих предавања, гдегод се словенистика предаје.

После Вукових збирка изашле су још некоје, међу тим и велика збирка Петрановића, коју издаде на свет српско учено друштво. На то се касније, као на неку несрећу, за то што су старије песме у Вука лепше од новијих, створило погрешно мишљење, да је песнички ћеније српског народа са свим клонуо, те да се није ни вредно даље на њ обазирати. То се мишљење укоренило у наше књижевнике поред све сјајне сведоче, што је песме Филипа Вишњића дају народном ћенију за новије доба. Песнички дух народа српског ствара непрестано, само кад леп, кад лепше, према приликама. Зар су старије песме све једнаке лепоте? Ниш. На што онда то унишавати у погрешку новијих песама. То је само, да се прикрије не рад и немар. Зар смо прошли све српске земље, градове и села, распитивали и закиривали у сваки кутак, е да у њем не наиђемо на народно благо, српску песму, приповетку, српску пословицу, заговетку? Немо. Странци пак заиђоше у српске земље и народ купећи српске народне песме и показаше успеха. Ми се ни после тога не мичемо.

Поред таквог немара неје чудо, што српске народне умотворине постадоше пусто масло. Оне су нас у књижевности извеле на чистину, тим су к'о велите свршиле свој задатак, на непокупљене није се вредно бринути! Колика неблагодарност! Али наука тако не мисли, по њу је много шта од важности, што иначе нема можда књижевне предности. На и из благодарности, што су нам народне песме разнеле наше српско име и народне врлине по целој свету, не смејемо их препунтати другом у својину. То би била велика погрешка и срамота, јер и ако смо браћа с Хрватима, говоримо српским језиком, ипак свако својим духом дише, разлилазе нам се историјски правци, разлилазило се у надама и тежњама. Те су се тежње и напе вековима натпа и мука наших кристалисале у народну песму, баш као оно што шкољка бисерница набачена из свога природног положаја на жал морски, палучује из себе у мукама диван бисер, а други се лепша и дичи њиме, не сећајући се можда ни са некром захвалности шкољкиних мука. То је слика и прилика нас Срба и Хрвата: Србину се песма у најцрњим данима његова робовања рађа из дна душе, е одлазе и души, кад се у песми исплаче: а Хрвати би ради сада, да нам песме, тај диван бисер, род наших мука присвоје, па да се поносе и диче њима. Уништујући им име „српске народне песме“ хоће да се похвале с њима, као својином пред другим светом. Све што је српско, дужност нам је бранити. Ми не можемо допустити, да ко унишав листове своје историје српским делима, прелазећи муком српско име. „Без муке се песма не испоја“ — и за њу се хоће јуначких дела или за лирску песму здраво срце, пуно нежног живог осећаја, као што је у Србини. Историја се не само пише, већ и ствара делима — то вреди и за културну историју — али за најновије доба морамо Хрватима с болом у души да поновимо и с наше стране оне речи Срба Хрцеговаца: „кад нам не ћете или не можете помоћи, не тражимо од вас ништа више, но што и поштење захтева, а то је да нам не одишете“ — ради својих неоснованих аспирација, заклањајући се, па и изговарајући се на туђу силу, како нам кад треба. Загребу, откуда српско име доби толико погрда и повреда, не можемо поверити ни српске песме, јер „песма иде од уста до уста, па ће доћи у небратска уста“, те се бојимо, е ће отуд прерушена ударити, не видимо у грдњу, али уз пркос Српству, где је поникла. Док су год такви односи, ми стојимо чврсто на основи „сваког своје“.

Српско учено друштво у Београду и Матица српска у Новом Саду треба да су узели на се бригу о непокупљеним српским народним песмама. Особито ваљало би, Матица српска да предузме и врши тај свети задатак; то јој је дужност. Она треба да расписује награде за збирке народних песама на првом месту, а нар. позориште нека пође примером београдског. Али на обе стране ћутање. За то унишле српско академ. друштво „Зора“ ствар на себе, те по решењу своје напредне скупштине позива овим браћу из свију српских земаља и крајева, где Срби живе, да се сви без разлике вере живо дате скупљања народних умотворина. *Заслуга, што је ко у том стече, не ће се пребутати, остаје његова.* Само нека се свуда тачно наизмени, из којег је места песма, од кога је, као и име скупљача. И овде као и свугде важи оно: ко више Српству приведи, тај више

вреди, јер на српско име немају исповедници једне вере више права од других, па били они православни, мухамедовци или католици. Наука у питању народности брине разлике по вери, па групне народе по језику и средној крви. Ми, стојећи на тим основама чисте науке, препоручујемо свуда упознавање, братску слободу, љубав и искреност, те скупљајмо се сви без разлике вере под заставу српског имена и језика. Под утицајем српске свести, која не зна ни за чије интересе, већ се стара само за српску главницу, нестајаће мало по мало оних задевица и глежења, што тако дуго владаше међу браћом. Што их се пре оканемо, а другог озбиљнијег, кориснијег посла по Српство латимо, тим ће их пре заборав прогутати. Позивамо дакле и молимо сву браћу без разлике вере, и многе пријатеље овога друштва, којима се оно похвалити може, да се најживље заузму око овог озбиљног, корисног посла: око скупљања народних песама, приповедака, пословица и заговетка. Светишници, учитељи, ђаци, трговци, занатлије, све што уме писати, нека се даде на тај свети посао. Прибележити песму није зазорно ни за кога, тим се бавише и владике песници, Његуш и Мушићки.

Тако ће у неку руку цео српски народ наставити посао и велики рад славнога Вука Ст. Караџића, који је он срећно започео пре толико година, збирајући умотворине „Срба сва три закона“. То ће бити најлепши венац, невен-венац од песама, што мирине душом српског народа, који ће српство положити на гроб том великом Србину по преносу на туђине у родну земљу.

Српско академ. друштво „Зора“ у Бечу наменило на својих средстава 200 фор. авр. као награде скупљачима српских умотворина, ради чега се сви скупљачи позивају, да скупљене умотворине пошљу, потписаноме друштву, које ће их према вредности им оценити и наградити.

Српско академ. друштво „Зора“ у Бечу на св. Илију (20. јула) 1887. (Serb.-akadem. Verein „Zora“ in Wien. I. Universität.)

NB. Умољавају се сва уредништва српских листова и часописа, да овај проглас у својим новинама најскорије обелодане.

Новије књиге српске и словенске.

— *Вешти учитељ францус. језика* или вештина без учитеља у 10 лекција научити француски читати, писати и говорити; I. део. Цена 3.50 динара. Београд, 1887. АНДРИЈА МАТИЋ, бивши професор и заступник директора.

Максим Пријојевић. Трагедија у 5 чинова с певанјем. Написао Д-р ЛАЗА КОСТИЋ. За позоришту удео А. ХАЏИЋ. Музика од А. МАКСИМОВИЋА. (Друго поправљено издање). Штампарија српске књижарнице Браће М. Поповића у Новом Саду. 1887. — Цена 40 новч.

Нера Сегединац. Трагедија у пет чинова. Из повести народа српског. Написао Д-р ЛАЗА КОСТИЋ. Друго поправљено издање. Наградила „Матица Српска“ својом наградом. У Новом Саду. Штампарија српске књижарнице Браће М. Поповића. 1887. — Цена 60 новч.

ЈОВАНА С. ПОПОВИЋА *Лажа и паралажа.* Весело позориште у једном чину. Веска 155. Народне библиотеке Браће Јовановића у Панчеву. — Цена 16 новч.

Самоубиство. Комедија у пет чинова. Написао ПАОЛО ФЕРАРИ. С италијанског превео ДАН. А. ЖИВАЉЕВИЋ. — Цена 16 новч.

Београдско трговачко оmlадине: *Рад Г. главне редовне скупштине државе 23. априла 1887 г. и прва јавна реч државана 24. маја 1887 год.* — Издање „беогр. трг. оmlадине“ 1887. г. Београд прва удеоичка штампарија 1887.

Причање Србима и Срачкима о народу њином написао Ј. МНОДРАГОВИЋ, са сликом српског наследника. У Београду штампано у српској кр. државној штампарији 1887. Стоји 1-20 дил. Може се добити у књижарници В. Валовића у Београду.

Ишпало је 1 број *Добро-босанског източника*, листа за црквено-просветне потребе српско-православног свештенства у Босни и Херцеговини, који уређује свештеник НИКОЛА ГЕР. ЈАЛИЋ. Издаван за сад један пут месечно и стоји на годину 2 фор.

О изгоју и његовању српца, дресног грмља и дрвца. Napisao P. L. BIANKINI. Izdala o svom trošku Uprava „Gospodarskoga Poucnika“. Svezak jedanaesti. U Dubrovniku. Tiskom Dragutina Pretnera 1887. — Cijena je sveski 40 novč. bez poštarine.

Руска Библиотека. Издање Н. Н. МЕЛЕХА. Выпуск 3. Содержит: *Потемкин на Дунаџ*, роман Г. П. ДАНИЛЕВСКОГО. (Стр. 81—144). Львов. Типография Стравропигейского Института. 1887. — Цена 20 новч.

Белешке.

— У српској учитељској школи сомборској држави су писмени испити за основообљење свршених приправника 8. и 9. јуна пре подне од 8—12. Први дан из српског језика, а други дан из рачуна и геометрије. Јуна 12. пре подне држави је писмени испит из мађарског

језика. Успени испити за учитељско оспособљење 18. 19. 20. 21. и 22. јуна. Годишњи испити у првом и другом приправничком разреду 11. 13. 15. 16. и 23. јуна и 26. јуна.

— У српској вишој девојачкој школи сомборској држани су годишњи испити 16. и 17. јуна. У основној школи сомборској држани су испити 25. 26. и 27. јуна пре и после подне. Благодарење је било на Петров дан, а дана за тим прочитано су у приправничком заводу разреднице са проглашењем оспособљења за учитељство, и тиме се школска 1886/7. г. завршила.

— Подизање споменика Тодору Павловићу. Споменици се већ недоста данно подижу и у српском народу заслужних мужевима. Па и Тодору Павловићу, некадашњем српском новинару, књижевнику и секретару „Матице Српске“ је још 1866. год. био набављен споменик на народних прилога, но са познатог већ нежара нашег, тај споменик још никако није подигнут, него ево већ 21 година, како стоји у женској препрати српске цркве у Карловцу, онако како је у сандуцима стигао. Сад је међу тим и ствар око подизања овога споменика дошла на дневни ред, јер је карловска црквена скупштина у последњој својој седници решила, да се на црквене благајнице изда на тај смер, т. ј. за подизање истог споменика 100 фор., и да се уједно умоли „Матица Српска“, да и она од своје стране приложи нешто прилога, што ће она за цело учинити на пијетета према некадашњем вредном секретару своје. И тако се сад можемо надати, да ће се овај споменик скорим нити над гробом Тодора Павловића у Карлову, те да ће и он бити један од оних многих доказа, да Србима уме да цени своје ваљане и заслужне мужеве.

— Друштво св. Саве у Београду за кратко време свога опстанка врло је напредовало. Оно има сада 1242 члана утељача и 3500 редовних чланова, од којих су 1302 ван Србије; женских чланова има 286, а међу њима 103 учитељице. Имање друштвено износи за сада око 60.000 динара. Нека ово друштво што лепше напредује!

— Катедра српскога језика у кирило-словенској гимназији. Патронат гимназије вел. књижевне био је толико милостив, те је у скорашњој седници својој решио, да се отвори у њој и катедра за српски језик, разуме се уза засебно наставничко звање за тај предмет, но тако да дотични наставник овога предмета има као награду за труд свој задушљиви школски ваздух, прашину школску и уз то — ништа више! Само решење ово је по себи врло лепо, али не верујемо, да ће се за ово звање јавити њих толико потражилаца, да би се још и у штампарији хватати, те чија рука буде горе, тај да добије ово звање. Ова је гимназија подигнута и подржава се српским новцем, те смо дочекали, да се сад још и шале и спредају са Србима о српском рођеном новцу.

— Купљење прилога за једну глухонему девојку. У Карлову се скупно одбор, и издао је позив на српски народ, да по познатој дарожљивости и милосрђу његову, прилаже новчане прилоге ради тога смера, да би се глухонема кћи Косте Михаиловића, опћинскога егзекутора у Карлову могла послати у митровачки завод за глухоне. На тај позив истог одбора сад се већ одзивају наша хумана удружења и људи племенита и милостива срца. Међу овима је у првом реду и вел. књижевна добротворна женска задруга, која је закључила, да ће за три године давати годишње по 20 фор. на овај смер. Слава јој на овом дару! Нека се и друге сестре угледају на њу!

— 30 јуна о. г. држан је у Црепаји свештенички збор, из коме се саветовало, какве мере ваља употребити, да се секта наваренска потисне и уништи. На збору овом су учествовали свештеници свију вероисповести.

— Не давно је отворена железничка пруга у Србији од Беле Паланке до Пирота. Приликом свечаног отворања тога био је министар комуникација *И. Велимировић* у име владе, мајор *Тирић* заступник краљев, главни железнички директор *Сатојановић* и сви нижињери који су радили на тој прузи. После поздрава пиротског начелника и одговора министрова, освешћена је застава возна. После тога је у хотелу код „српске круне“ у Пироту био свечан ручак, где је пала по нека здравица краљу и влади, а после обеда се крену сви гости из Пирота на истом возу патраг у Ниш, а одатле свако себи.

— Пренос костију. Пренос *Кошичарових* костију биће скорим са Маркова гробља у Бечу на бечко централно гробље у маузолеј за славне људе. Досадашњи надгробни споменик *Кошичарев* пренеће се у љубљански музеј.

— Проф. Таде Смичиклас потврђен је за ректора загребачког свеучилишта, по што је првонабраним ректору, д-ру Натку *Нодилу* влада земаљска ускратила потврђење.

— Марко Антоније Гамини, чувени италијански писац, ама највише језика од свих дојакошњих језикозналаца. У своје време говорио је гласовити кардинал Мецофанти у Риму до 58 језика, међу којима и руски, пољски, мађарски, и српски; но Марко А. Гамини алатно је надмашио свога ученог претходника, јер он добро *зна 93 језика!* Зна све словенске језике, а нарочито руски. Готово човек не може да верује, да је ко кадар да научи толико језика!

Уређује Симеун Кољевић. За уредничтво одговара Фрања Јонан.

— У земаљ. поткивачкој школи у Загребу свршио се крајем месеца јуна први течај, те се дошло до тог уверења, да школа потпуно одговара својој задатку. У овај прошли течај било је пријављено 18 питомаца, и то 5 војничкога и 13 грађанског staleжа. Од ових подвргло се испиту 16, те га положише двојица са одличним успехом, 4 с врло добрим и 10 с добрим.

— Прошлого месеца освешћена је у Риму црква, коју је подигао папа Лав XIII у славу словенским апостолима св. Тирилу и Методију. Посвећење ове цркве извршено је величанствено. Под сликом св. Тирила дао је папа написати неколико речи глаголским словима да се пона увек, да су они били словенски апостоли.

— Католички владика у Далмацији Мауна забранио је подручјем свом свештенству да чита св. писмо словенски — глаголицом и ако је то тамо већ одавно допуштено. Ово ће бити јачачи отпор ономе, што се од неко доба ради код свију католичких Словена, да се словенски језик у цркви употребљава, као што је то од скора у Црној Гори.

— Авански шеик Џемаладин. Овај гласовити мухамедовски мудрац, родом из Авганистана дошао је у Москву. Један руски лист доноси слику овога угледаог и младог мухамедовца са биографијом. Џемаладин родио се у Кабулу 1836. После међусобног рата у Авганистану отишао је у Цариград и тамо ступио у министарство просвете. По томе прешао је у Мисир, где је за десет година предавао философију својим нишеним пријатељима. Оданде се упутио у Француску и Енглеску. Врло добро говори француски. У Паризу је издавао новине на арапском језику. Сад је дошао у Москву, где ће се неко време задржати и прећи у Петроград. Шеик Џемаладин на гласу је међу мухамедовцима у Индији, Персији, Мисиру и Судану.

— Број слушалаца медицине износио је у анж. семестру 1886/1887. у универзитетима: у Бечу 2318, у Минхену 1350, Берлину 1297, Вирцбургу 935, Дорпату 868, у Липсци 781, у Грацу 548, Грајфсвалду 441, Фрајбургу 428, у Вратислави (Бреслави) 362, у Хали 315, у Бону 292, Марбургу 271, Ерлангену 267, Цириху 241, Кенигсбергу 237, у Тибингену 235, Гетингену 233, Штрасбургу 233, Инзбруку 231, Берну 227, у Јени 210, у Хајделбергу 202, Гисену 138, Базелу 131, Ростоку 100.

— Помрчење. Сунце ће помрчати у петак 7 (19) августа у 4 сата и 27 минута на јутра и помрчење трајаће до 9 сати и 20 минута. У нашим крајевима сунце ће изићи већ помрчало. Ко ово помрчење жели видети, нека порани.

— У руском министарству финансија бави се сад једно поверење са основом како би се спојило Балтијско море са Белим. Тај огромни предузетак стао би по прорачуну 7 милијуна рубаља.

— У Енглеској налази сада свега 2135 новина. Од тих долази на престоницу Лондон 435, на енглеске провинције 1246, на Уелс 84, на Шкотску 191, на Ирску 158, на каналска острва 21. Од тих новина налазе 186 сваки дан. Године 1846. налазио је у целој држави енглеској 551 лист, а од тих само 14 дневних. Дакле се број енглеских новина за 41 годину учестворостручио, што је знак великог напретка у просвети.

Чудновата својства броја 37.

Ако се овај особити број (37) помножи с којим бројем од бројева аритметичке прогресије 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, то сви производи, који отуда постају, образују три једнаке бројке (цифре), а збир (сума) њихових бројака једнака је увек ономе броју, с којим је број 37 помножен:

37	37	37	37	37	37	37	37	37
3	6	9	12	15	18	21	24	27
111	222	333	444	555	666	777	888	999

Д. Г.

Анаграм

од Стојана Рајилића у Бечу.

123456789 стари српски град.
53619 река.
93682 трговините или паланка у Србији.
56193 новац.
3289 славни српски јунак.
6345 владалац из прастарог доба.
12341 грозан владалац.
3459 птица.
9395 град у Угарској.
9597 мушко име.
7939 женско име.
367 старински град.

Имега оних који реше саопштићемо у 3-ој свесци.

Власник Константин Мандровић. Штампач Ј. Н. Вернај у Бечу.